

# Оценка на прилагането на Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България

Януари 2018г.



SWISS-BULGARIAN COOPERATION PROGRAMME  
ШВЕЙЦАРСКО-БЪЛГАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО



**Българо-швейцарската програма за сътрудничество за превенция на трафика на хора и идентификация, закрила и насочване на жертви на трафик** се изпълнява от Фондация „Асоциация Анимус“ (ФАА), Международната организация за миграция (МОМ) и Националната комисия за борба с трафик на хора (НКБТХ).

Настоящата публикация е разработена в рамките на проект „Съвместни усилия от страна на България и Швейцария за незабавна и безусловна закрила на жертвите на трафик и превенция на трафика на хора“, финансиран от гореспоменатата програма. Проектът се изпълнява от Фондация „Асоциация Анимус“ в партньорство с Международния център за развитие на миграционната политика (МЦРМП/ICMPD) и FIZ Център за застъпничество и подкрепа на жени мигранти и жертви на трафик, Швейцария.



***С финансовата подкрепа на Швейцария чрез тематичен фонд „Сигурност“***

Съдържанието на тази публикация е отговорност единствено на автора Иванка Георгиева и не отразява задължително становището на донора, ФАА или МЦРМП.

## Съдържание

1. Списък на съкращенията .....	4
2. Въведение .....	6
3. Методология .....	7
4. Контекст .....	9
4.1. Международно законодателство.....	9
4.2. Национално законодателство и политически документи .....	9
5. Прилагане на Националния механизъм за насочване .....	12
5.1. Институционална рамка .....	14
5.2. Водещи принципи на работа .....	15
5.3. Стандартни оперативни процедури.....	15
5.3.1. СОП 1 – Идентификация и насочване на жертви на трафик .....	16
5.3.2. СОП 2 Закрила и подкрепа .....	30
5.3.3. СОП 3 Социално включване (реинтеграция) .....	40
6. Общи изводи и препоръки.....	59
7. Приложения .....	61
8. Библиография .....	62

## 1. Списък на съкращенията

АСП	Агенция за социално подпомагане
ВКБООН	Върховен комисариат на ООН за бежанците
ГДБОП	Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“
ГДГП	Главна дирекция „Гранична полиция“
ДАБ	Държавна агенция за бежанците
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДМ	Дирекция „Миграция“
ЕС	Европейски съюз
ЗБЛД	Закон за българските лични документи
ЗЗД	Закон за закрила на детето
ЗПФКПП	Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления
ЗСП	Закон за социалното подпомагане
ЗУБ	Закон за убежището и бежанците
ЗЧРБ	Закон за чужденците в Република България
КСЕТНХ	Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора
МВР	Министерство на вътрешните работи
МВНР	Министерство на външните работи
МКБТХ	Местна комисия за борба с трафика на хора
МО	Международна организация
МОМ	Международна организация по миграция
МОТ	Международна организация на труда
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МЦРМП	Международен център за развитие на миграционната политика (ICMPD)
НКБТХ	Национална комисия за борба с трафика на хора

НМН	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
НПО	Неправителствена организация
ОЗД	Отдел за закрила на детето
ООН	Организация на обединените нации
ОССЕ	Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ППЗСП	Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане
СОП	Стандартни оперативни процедури
ТМН	Транснационален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
ТНХ	Трафик на хора
ФАА	Фондация „Асоциация Анимус“

## 2. Въведение

Настоящата оценка е част от проекта „Съвместни усилия от страна на България и Швейцария за незабавна и безусловна закрила на жертвите на трафик и превенция на трафика на хора“, изпълняван от Фондация „Асоциация Анимус“/Ла Страда България, в рамките на Българо-швейцарската програма за сътрудничество за превенция на трафика на хора и идентификация, закрила и насочване на жертви на трафик. Като партньор в този проект, МЦРМП имаше за задача да разработи и извърши оценка на българския Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик.

Настоящият доклад цели да предостави поглед върху прилагането на стандартните оперативни процедури (СОП). На базата на представените данни, докладът предлага набор от препоръки свързани с изпълнението на СОП, специалните случаи включени в механизма, както и общи препоръки свързани с цялостната рамка и функциониране на механизма.

Докладът отбелязва най-новите развития в сферата на насочването и предоставянето на услуги на жертви на трафик в България – законодателни промени и правителствени решения, нововъзникнали „тенденции“ свързани с феномена и жертвите му, нови уязвими групи, нови услуги, които трябва да бъдат приети и доставчици на услуги, които да бъдат включени в българската система за закрила. Докладът също така разглежда предизвикателствата свързани с координирането на различни институции на хоризонтално ниво, както и тези с обмяната на информация между централното и местните нива на една институция, което е в синхрон с препоръките към България направени през месец май 2016г. от експертната група срещу трафика на хора към Съвета на Европа (GRETA).<sup>1</sup>

Надяваме се, че тази оценка ще внесе яснота по някои от въпросите, които бяха повдигнати по време на консултациите и личните срещи с различни лица и институции, и ще спомогне за инициирането на промени с цел осигуряване на най-добрата възможна грижа и подпомагане на жертвите на трафик в България.

---

<sup>1</sup> Комитет на страните по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора Препоръка CP(2016)2 относно прилагането на Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора в България, приета на 23.05.2016г., <https://rm.coe.int/1680654cb5>.

### 3. Методология

Основната цел на *Оценката на прилагането на Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България* е да разгледа неговото реално приложение в практиката.

Оценката бе извършена в съответствие с международно установени стандарти и изискванията на *Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора*. На базата на предварително определени индикатори, оценката описва успешно прилаганите процедури, посочвайки конкретни добри практики и постижения, отразява пропуските при ефективното прилагане на механизма, и предлага мерки за подобряване на предоставяните услуги и съпътстващата ги правна и институционална рамка.

Така оценката разглежда следните въпроси:

- Кои са успешно прилаганите мерки/процедури предвидени в *Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България*?
- Кои са пропуските при ефективното прилагане на механизма?
- Какви мерки могат да бъдат предприети за подобряване на предоставянето на услуги и съпътстващите ги правни и институционални рамки?

Приложена бе интердисциплинарна методология, съчетаваща преглед на литературата и консултации с български организации и институции против трафика на хора, както и анализ на източниците на качествена и количествена информация.

Изследването започна с **преглед на наличната информация**, който включваше законодателната рамка, политически документи, доклади и различни други документи предоставени от Фондация „Асоциация Анимус“ и секретариата на Националната комисия за борба с трафика на хора. Той бе последван от **полево изследване**, състоящо се от 21 полу-структурирани интервюта с различни лица заети с прилагането на НМН, следващи предварително дефинирани насоки. Проведени бяха и 10 интервюта с жертви на трафик. Количествена и качествена информация бе получена директно от интервюираните експерти, както и описания на случаи, които да илюстрират прилагането на НМН. Интервютата бяха последвани от **консултация с основните експерти работещи по НМН** в България на 24 февруари 2017г. в София, на която бяха представени и обсъдени първоначалните резултати от оценката. Присъстващите експерти предоставиха обратна връзка и препоръки за доклада.

Данните от всички тези източници бяха събрани и анализирани. Бяха направени заключения и препоръки свързани с конкретни политики и дейности за подобряване на НМН. Събраната информация бе използвана като обща рамка на последващото изследване, както и да предостави поглед върху специфични постижения с развитието на НМН.

#### Събиране и анализ на данни

Бе решено оценката да следва структурата на насоките на НМН и да разгледа две основни сфери:

- *Съдържанието на насоките*: описанието на всяка стъпка от всяка мярка на трите СОП
- *Анализ на реалното изпълнение* на СОП.

След прегледа на наличната информация и определянето на структурата на оценката, бяха разработени **оценъчни индикатори** за всяка СОП. Решено бе да се използват както

количествени, така и качествени индикатори, с цел събирането на възможно най-пълна и детайлна информация. Индикаторите бяха обсъдени предварително по време на първата работна среща в София (23.10.2015г.), на която бяха представени планът и структурата на оценката. Присъстващите експерти споделиха нови идеи и бе съставен подробен списък. Оценъчните индикатори са представени в Приложение 1 към този доклад.

Следващата стъпка бе разработването на **въпросник за интервюта**, базиран на оценъчните индикатори. Целта на интервюто бе да открие наличната информация за реалното прилагане на НМН и да идентифицира пропуски и добри практики. Освен отговори на въпросите от въпросника, интервюираните експерти имаха възможността да споделят всякаква допълнителна информация, която смятаха, че е свързана с темата, както и собствените си препоръки (виж Приложение 2).

Двадесет и едно полу-структурирани **интервюта с експерти** бяха планирани и осъществени. Покани за интервюта бяха изпратени на държавни институции и НПО, които прилагат механизма. От самото начало бе ясно, че оценката не може да покрие всички организации, особено всички НПО и международни организации. Поради тази причина, докладът не упоменава всички институции и организации прилагачи НМН, но смятаме, че предлага представителна картина за развитията в страната за периода 2010 – 2016/7г. Осъзнаваме, че някои практики остават непокрита в доклада, особено тези свързани с усиления миграционен поток през последните две години, или нови развития, които са останали извън рамките на анализа, тъй като информацията бе събрана в различни времеви периоди. Тези пропуски, както и липсващата или недостатъчна информация, са споменати в текста.

Комуникацията с правителствени институции се оказа предизвикателство, особено през първата половина на 2016г. Осемнадесет интервюта с експерти прилагачи НМН бяха проведени през периода февруари – март 2016г., и ноември 2016г. – февруари 2017г. Три институции не можаха да определят представител, който да присъства на интервюто. Списъкът с интервюираните експерти (Приложение 3) и кратко обобщение на интервюта (Приложение 4) са приложени към този доклад.

Доставчиците на услуги бяха помолени да предоставят показателни **описания на случаи** от практиката си, които да илюстрират прилагането на механизма. Те също така бяха помолени за подкрепа при намирането на лица, които са били в ситуация на трафик и които биха се съгласили на кратко интервю свързано със „системата“ на подкрепа и закрила, която им е била предоставена по време обгрижването. Три НПОта предоставиха осем описания на случаи, а местният изследовател проведе 10 **интервюта с жертви**. Те са използвани в анализа на прилаганите мерки и предоставената подкрепа, както и като илюстрации на най-новите тенденции в трафика на хора и типа хора, които стават жертви.

## 4. Контекст

### 4.1. Международно законодателство

Като член на Европейския съюз България е подписала и ратифицирала основните международни инструменти за борба с трафика на хора.

- Протокол за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (2000г.), ратифициран през 2001г.
- Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора (2005г.), ратифицирана през 2007г.
- Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие (2007г.)
- Конвенция на ООН за правата на детето (1989г.), ратифицирана през 1991г.
- Конвенция на МОТ за най-тежките форми на детски труд (1999г.), ратифицирана през 2000г.

### 4.2. Национално законодателство и политически документи

Националната законодателна рамка за борба с трафика на хора е представена тук в няколко категории: кодифицирано законодателство, специално законодателство, правилници и политически документи. Списъкът не е изчерпателен, но включва най-съществените части от законодателството.

#### Кодифицирано законодателство

Кодекс	
Наказателен кодекс	Глава 2, Раздел IX Трафик на хора, чл. 159 а-г, и Глава 3, Раздел I, чл. 182а-б
	Тълкувателно решение # 2/ 16 юли 2009г., на Върховния касационен съд върху Глава IX „Трафик на хора“.
Наказателно-процесуален кодекс	Чл. 121

**Lex Specialis – основните специализирани закони за превенция и борба с трафика на хора и подкрепа на жертвите.**

<b>Закон</b>	<b>Година на приемане</b>
Закон за борба с трафика на хора	2003
Закон за закрила на детето	2000
Закон за социалното подпомагане	1998
Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления	2006
Закон за правната помощ	2006

**Правилници – свързани с прилагането на Закона за борба с трафика на хора и Закона за социалното подпомагане**

<b>Правилник:</b>	<b>Свързан закон</b>
Устройствен правилник на НКБТХ	ЗКБТХ
Правилник за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафик на хора	ЗКБТХ
Правилник за прилагане на Закона за Социално подпомагане, 1998	ЗСП

**Политически документи**

<b>Документ:</b>	<b>Разработен и координиран от:</b>
Национална програма за борба с ТНХ	Секретариат на НКБТХ, приет от Министерски съвет
Национален доклад за изпълнението на Националната програма	Секретариат на НКБТХ, приет от Министерски съвет
Национална стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021	Секретариат на НКБТХ, приет от Министерски съвет
Национален план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца	Национален съвет за закрила на детето
Доклади за прилагането на Националния план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца	Национален съвет за закрила на детето

### Други свързани документи

Минимални стандарти за работа: Приюти за временно настаняване и центрове за закрила и помощ на жертви на трафик на хора, към НКБТХ (вътрешен документ)	МКБТХ
Заповед за утвърждаване на правилата за създаване, ползване и съхраняване на документацията на приютите за настаняване и центровете за закрила и помощ на жертви на трафика на хора (вътрешен документ)	МКБТХ
Заповед за утвърждение на минимални нормативи за численост и професионална квалификация на персонала на приютите за временно настаняване на жертви на трафик на хора (вътрешен документ)	МКБТХ

## 5. Прилагане на Националния механизъм за насочване

Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик е създаден като рамка за сътрудничество между правителствени и неправителствени организации в съответствие с насоките на ОССЕ. Той определя ролите на различните участници в процеса на предоставяне на подкрепа и грижа на жертвите, и основните принципи на сътрудничество между тях при насочването и обгрижването на жертвите.

НМН цели да:

- Защити основните човешки права на жертвите на трафик
- Предостави адекватно насочване на жертвите между различни институции и организации в съответствие с нужди им
- Осигури адекватна подкрепа за жертвите чрез развитието и поддържането на услуги за подкрепа.

Националният механизъм се основава на десетте принципа, препоръчани от Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа в публикацията National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons, A Practical Handbook, 2004г.

1. Основен приоритет на всички мерки е **закрилата на жертвите и спазването на техните права**.
2. Мерките се разработват на база на **широка дефиниция за трафика на хора** с цел създаване на условия за подкрепа на жертвите на различните видове трафик на хора.
3. Подкрепата и закрилата трябва да са **достъпни за всички жертви** на трафик.
4. Механизмите за закрила и подкрепа включват широк спектър **специализирани услуги**, така че да отговарят на специфичните нужди на всяка жертва.
5. Осигуряване на **успешно наказателно производство** чрез прилагането на механизъм за подкрепа на жертвите, базиран на закрилата на човешките им права.
6. Борбата с трафика на хора изисква **мултидисциплинарен подход и сътрудничество** на държавни институции и неправителствените организации.
7. Изграждането на структури за борба с трафика на хора трябва да се извършва на база на съществуващия национален капацитет с цел гарантирането на **приемственост** и осигуряването на тяхната **устойчивост**.
8. **Ролите и задълженията** на всички участници в механизма за насочване са ясно дефинирани и описани. Осигурена е прозрачност на процедурите.
9. НМН дава възможност за ефективно **регионално и международно сътрудничество** в борбата с трафика на хора и за подкрепа на жертвите.
10. Прилагането на НМН като част от цялостния **демократичен процес** осигурява неговата надеждност и законност.

Механизмът също така предоставя насоки за прилагане на мерките за закрила предвидени в Закона за борба с трафика на хора, като например предоставянето на безусловна подкрепа,

предоставянето на специален статус на закрила на жертвите по време на съдебното производство, осигуряване на анонимност на жертвата и защита на личните ѝ данни, и т.н.<sup>2</sup>

### Разработването на НМН в България

Преди разработването на НМН, съществуват два други координационни механизма свързани с жертви на трафик в България:

- **Транснационален механизъм за насочване (ТМН):** насоките за този механизъм са разработени от Международния център за развитие на миграционната политика (МЦРМП) през 2008г. и установяват СОП за международно сътрудничество в процеса на насочване и подкрепа на жертви на трафик.<sup>3</sup> България е една от страните, които подкрепят разработването на насоките и ги прилагат спрямо българските нужди по това време. Насоките представляват първия опит за систематични, координирани, институционални усилия за предоставяне на подкрепа и закрила на жертви на трафик в страната.
- **Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертва на трафик, завръщащи се от чужбина:** координационният механизъм за деца е подписан през 2005г. и цели да координира съответните институции при прилагането на законовите им задължения при работа по случаи на непридружени деца, включително жертви на трафик – български деца експлоатирани в чужбина или чуждестранни деца идентифицирани на територията на България.<sup>4</sup>

Националният механизъм е предвиден като взаимосвързан с другите два механизма.

НМН е разработен в рамките на проект „Създаване на Национален механизъм за насочване на жертви на трафик в България“ изпълняван от Фондация „Асоциация Анимус“ и La Strada International, в сътрудничество с Националната комисия за борба с трафика на хора и финансиран от програма МАТРА на холандското Министерство на външните работи през периода 2008 – 2010.

Процесът по разработването на механизма започна с формирането на работна група от основните институции работещи по трафика на хора в България и външния консултант Бербел Уул (по това време, председател на Експертната група по трафика на хора към Европейската комисия). Задачата на групата бе да разработи структурата на механизма в съответствие с българското законодателство и наличните процедури. Групата провеждаше ежемесечни срещи с цел да осигури напредък в разработването на механизма.

Една по-широка група от представители на организации работещи в сферата, особено НПО и международни организации, бе свиквана на всеки 4 месеца, за да обсъди напредъка на основната група и да предоставя обратна връзка и дава нови предложения. С подготвянето на проекто-механизма бе постигнато първоначално съгласие за неговото съдържание. Документът бе финализиран през 2009 г. и официално обявен и представен в края на 2010г. на среща на членовете на НКБТХ (23.11.2010г.), които разпознаха неговата значимост. Черновата на НМН бе представена от членове на Комисията на общо събрание на Министерски съвет. От самото начало, документът е в процес на постоянно доразвиване. Обсъждани са постоянни допълнения

<sup>2</sup> НКБТХ, Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик, рев. 2017.

<sup>3</sup> Насоки за разработването на Транснационален механизъм за насочване на жертви на трафик: Югоизточна Европа, Международен център за развитие на миграционната политика, Виена, 2009.

<sup>4</sup> Агенция на ЕС за основни права, Тематично изследване върху трафик на деца – България, 2008г.

и секретариатът на НКБТХ ги е предлагал на членовете на Комисията, които имат мандата да одобряват нови промени. Документът е будил дискусии през цялото си съществуване и прилагане. Последните промени са одобрени от Министерски съвет през 2016г. От тогава Националният механизъм е задължителен за всички организации включени в него. Координационният орган на механизма е секретариатът на Националната комисия за борба с трафика на хора.

## **Структура на НМН**

**Част А:** Определение на трафика на хора, според международни и европейски правни инструменти, както и българското законодателство; основни различия между престъпленията трафика на хора и каналджийство;

**Част Б:** Институционална рамка

**Част В:** Водещи принципи на работа

**Част Г:** Стандартни оперативни процедури.

## **Приложения:**

- Критерии за идентифициране на жертви на трафик
- Критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за жертви на трафик

В последната обновена версия на НМН са добавени четири нови глави:

- Сравнителна аналитична таблица между Директива 2011/36/ЕС и българското законодателство, касаещо трафика на хора
- Списък на адвокати, преминали специализирани обучителни модули за работа и защита на жертви на трафик на хора
- Конкретни права и приложимо право във връзка с правата на жертвите на трафик на хора
- Социални права на деца, жертви на трафик.

За целите на настоящата оценка ще разгледаме три части на документа:

### **5.1. Институционална рамка**

Както вече бе споменато, координатор на НМН е секретариатът на НКБТХ. Десетте местни комисии за борба с ТНХ (които са координатори на регионално ниво) също са част от организациите прилагачи НМН. Други 12 държавни институции прилагат мерките от НМН в сферата на преследване на ТНХ и подкрепа на жертвите. В допълнение, две международни организации, и над 20 НПО съставляват една голяма част от доставчиците на услуги в НМН. Всички участници в НМН са изброени с кратко описание на основната им задача в механизма и подробна информация за контакт: адрес, телефон, факс, имейл и уебсайт.

При последното обновление на НМН (2016г.) списъкът с участници бе разширен с три нови държавни институции и повече от пет НПО. Към организациите прилагачи механизма е добавено Националното бюро за правна помощ, както и списъка с адвокати специално обучени за работа с жертви на трафик.

## 5.2. Водещи принципи на работа

Всички участници в прилагането на Националния механизъм са приели да се ръководят от следните общи принципи на работа:

<i>Безусловна подкрепа за жертвите на трафик</i>	<i>Обективност при представяне на информация</i>
<i>Сигурност и безопасност</i>	<i>Индивидуален подход</i>
<i>Конфиденциалност и защита на личната информация</i>	<i>Емоционална подкрепа</i>
<i>Недискриминативно отношение</i>	<i>Необвинително отношение</i>
<i>Защита на интересите на пострадалото лице</i>	<i>Уважение към страданието</i>
<i>Участие на пострадалите във взимането на всички решения, свързани с тях</i>	<i>Върховенство на интересите и благосъстоянието на детето</i>
<i>Информирано съгласие</i>	

## 5.3. Стандартни оперативни процедури

Следващата част разглежда трите стандартни оперативни процедури (СОП) на механизма. Всяка СОП се състои от няколко мерки. Всяка мярка е дефинирана чрез четири аспекта: **1) описание на дейността** – представя съдържанието и целите на дейността, и насоките за прилагане. Всяка дейност се състои от няколко конкретни стъпки; **2) специални случаи** – насоки за прилагането на всяка мярка по отношение на конкретна уязвима група. В първоначалната версия на механизма бяха определени две специални групи: деца и чуждестранни граждани. Поради новите развития в миграционните потоци през България, както и зачестилите случаи на граждани на трети страни експлоатирани в България, специалната група на чуждестранни граждани е описана в повече детайли в последната версия на механизма. НМН предлага насоки за работа с жертви от страни извън ЕС, които търсят убежище или са с нередовен статут в България; **3) документация** – изброява конкретните документи необходими в процеса на прилагане на всяка мярка; **4) сътрудничество** – описва всички участници отговорни за прилагането на мярката (държавни институции, НПО и международни организации), както и конкретните им отговорности.

Оценката на НМН се фокусира основно върху изпълнението на мерките, но при провеждането на интервютата се появяваха коментари и въпроси свързани с рамката на механизма и те са включени в доклада, тъй като са логически свързани с изпълнението на мерките.

Индикаторите представени по-долу са представителна извадка от списъка, която гарантира най-пълна информация. Беше много трудно да се придобие количествена информация за оценката. Този факт е обсъден по-нататък в доклада, но трябва да бъде споменат тук, тъй като при задаването на въпроси свързани с количествена информация, интервюиращите получаваха или частична, или качествена информация.

### 5.3.1. СОП 1 – Идентификация и насочване на жертви на трафик

#### Мярка 1.1: Идентификация

**Стъпка 1:** Идентификация на жертвата

**Стъпка 2:** Контакт с регионалните/местните власти в страната, установяване на самоличността на жертвата

**Стъпка 3:** Информирание на жертвата за правото на период на размисъл

Формалната и неформалната идентификация на жертви на трафик са прецизно описани в новоприетата обновена версия на НМН. Преди това разликата между двете, и отговорностите на всеки участник, не са били много ясни. Формалната идентификация е отговорност на правоприлагащите органи и цели започването на досъдебно производство (следствие). Неформалната идентификация може да се извърши от всяка организация или институция, която е в контакт с жертвата. Целта на неформалната идентификация е да се предостави на жертвата незабавен достъп до услуги и програми за подкрепа. Жертвите, които се завръщат от чужбина обикновено вече са идентифицирани от властите там. Щом се завърнат в страната, обаче, те трябва да бъдат идентифицирани от българските власти за целите на досъдебното производство (формална идентификация), ако искат да участват в наказателното производство и да кандидатстват за компенсация. Жертвите на трафик идентифицирани в страната на дестинация, обаче, не трябва да преминават през допълнителна идентификация, за да получат достъп до програми за подкрепа там.

Приложение към НМН предоставя официален списък с показателите за идентификация на жертви, които покриват процеса на трафик, както и ефекта върху жертвата.

Няколко наблюдения бяха направени по време на интервютата за тази оценка:

#### **Индикатор: брой идентифицирани жертви**

Предоставянето на статистическа информация се оказва едно от най-големите предизвикателства по време на интервютата. Различните организации и институции поддържат свои бази данни, но много рядко, или само при необходимост, ги споделят с други организации. Всяка година НКБТХ публикува Национален доклад на уебсайта си, който съдържа информация за броя на жертвите идентифицирани от държавните институции, и по-специално, Прокуратурата и МВР (т.е. формално идентифицирани жертви), както и статистически данни получени от НПО. Публикува се и вътрешната статистика на НКБТХ. От 2016г. НКБТХ има достъп и до Единната информационна система за противодействие на престъпността (ЕИСПП), която се обновява регулярно от Прокуратурата и нейните териториални поделения, и Националната следствена служба.

Статистическите данни предоставени по време на интервюта касаеха главно общия брой на идентифицирани жертви. Изключително трудно бе да се получат по-специфични количествени данни свързани с жертвата или процеса на подкрепа, тъй като тази информация е разпръсната или се изискваха различни административни процедури за получаването ѝ.

Предвид гореизложеното, възникват няколко предизвикателства: необходимостта от доверие между НПО, държавни институции и координатора, което би осигурило регулярно отчитане пред НКБТХ; необходимостта от единна система или методология, която би предотвратила припокриването на случаи, би позволила проследяване на стари случаи и т.н. Друго предизвикателство е свързано с конфиденциалността и това каква информация се събира, включва ли лични данни и за какви цели – статистика, разкриване на тенденции, или други. Първият въпрос винаги трябва да бъде „Каква е целта на събраната информация? За какво ще се използва?“ Отговорите на тези въпроси определят каква информация трябва да бъде събирана, и дали ще се събират лични данни. Дали институциите и организациите споделят помежду си лична информация или само обобщени данни. Защо Прокуратурата и други институции не събират (или събират, но не споделят) по-подробна информация, като например държава на експлоатацията, регион и методи на набирание, възраст на жертвите, продължителност на експлоатацията, и т.н. Различните организации и институции събират информация по различни причини – чисто статистически, за наблюдаване на тенденции, или за разработване на нови политики. Едно от най-големите предизвикателства е как тази информация да бъде съчетана, като се гарантира конфиденциалност и се избягва припокриване на данните.

По закон НКБТХ действа като национален координатор на всички дейности целящи превенцията и борбата с трафика на хора. Законът за борба с трафика на хора постановява, че една от функциите на Комисията е да насърчава проучвания, анализи и статистическа отчетност на данните във връзка с трафика на хора.<sup>5</sup> Комисията е официалният орган, който събира и координира националната база данни за трафика. Всяка година НКБТХ получава статистическа информация от всички организации и институции работещи по темата. Тази статистика, както и сравнителен анализ с предишните години, се публикува в годишните отчети на Комисията. НКБТХ има юридическите и технически способности да поддържа национална база данни за ТНХ. Като колективен орган, членовете на НКБТХ представляват всички държавни институции, които работят по темата трафик на хора. Освен това, представители на НПО и МО са част от постоянната експертна група към комисията. НКБТХ също така определя стандарти за приютите и центровете за подкрепа на жертви на трафик и поддържа база данни от НПО които покриват минималните стандарти за предоставяне на услуги на жертви. През последните 10 години Комисията е въвела и изпитала различни бази данни и софтуерни системи за събиране и анализ на данни свързани с ТНХ.

През 2016г. Комисията получава достъп до Единната информационна система за противодействие на престъпността, поддържана от Прокуратурата. Процесът е приключен през 2017г. със създаването на две нови категории „жертви на трафик на хора“ и „извършители на трафик на хора“. Чрез тях е възможно проследяването на информация за съдебни и досъдебни производства, които вече са започнали, както и количествени и качествени данни за жертвите, извършителите, форми на трафик и т.н. Освен това е започнат и процес по създаване на единна информационна система за жертви на трафик, която ще съдържа данни за формално, както и неформално идентифицираните жертви. Това ще спомогне за формулирането на по-точни и емпирично основани политики за борба с трафика на хора на национално и местно ниво.

---

<sup>5</sup> Закон за борба с трафика на хора, чл. 7, ал. 4.

Най-пълната и подробна статистика по случаи на трафик, включително жертви, извършители, форми на трафик, досъдебни производства и съдебни решения се поддържа от Главна прокуратура. От 2010г. до септември 2016г. 3871 жертви са участвали в досъдебни и съдебни производства.<sup>6</sup> Прокуратурата предоставя тази статистика на НКБТХ всяка година, но тя не предоставя пълна картина за всички идентифицирани жертви в страната, тъй като е ограничена до тези, които сътрудничат на досъдебното и съдебното производство. Жертви, които не желаят да сътрудничат на правоприлагащите органи, или в следствие оттеглят съгласието си, не са включени в тази статистика.

Различните дирекции на Министерството на вътрешните работи също предоставят различни данни и различни цифри. Генерална дирекция „Борба с организираната престъпност“ (ГДБОП) и Генерална дирекция „Гранична полиция“ (ГДГП) водят отделна статистика и я предоставят на НКБТХ за годишния ѝ отчет. Тези две дирекции са основните институции, които официално идентифицират жертви на трафик, които са се съгласили да сътрудничат на досъдебното производство. Третата съответна дирекция, Дирекция Миграция, не разполага с конкретни данни за трафик на хора и за периода 2013 – 2015г. няма нито една идентифицирана жертва.

НПО обикновено предоставят по-висок брой идентифицирани жертви, тъй като те извършват неформална идентификация и предоставят услуги на лица, които може да не желаят да бъдат формално идентифицирани от правоприлагащите органи.<sup>7</sup> Асоциация „Анимус“ отчита 300 идентифицирани жертви за периода 2010 – септември 2017г. MOM отчита 210 идентифицирани жертви за периода 2015 – октомври 2017г. Случаите отчитани от тези организации понякога се припокриват, т.е. и Анимус, и MOM отчитат един и същи случай. И двете организации съобщават за трудности с идентифицирането на чуждестранни жертви в България.

Причината за това е, че формалната идентификация се извършва само от полицията, или че жертвите не желаят да бъдат идентифицирани поради страх от трафикантите, културални специфики и т.н.

Един от проблемите повдигнати от представители на НПО по време на интервюта касае липсата на идентификация на жертви на вътрешен трафик, особено непълнолетни такива. Причината за това е, че много често трафикът е само един компонент от тяхната виктимизация и жертвата е идентифицирана или третирана като negliжирано дете, дете с антисоциално поведение, или дете с психични или социални недостатъци и т.н. Така много жертви не успяват да получат необходимите им услуги. Рискът от повторно трафикиране и продължаващо насилие остават неоценени и жертвите се озовават в порочен кръг.

Всички организации и институции могат да идентифицират деца жертви на трафик. Една от ключовите институции в идентификацията на деца жертви е Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД). Тя събира цялата информация свързана със случаите, и предоставя или изисква информация от другите институции отговарящи за закрилата на децата в България – Дирекция „Социално подпомагане“ на Агенцията за социално подпомагане, Отделите за закрила на детето в страната, местните полицейски управления и т.н. Данните за закрила на децата са

---

<sup>6</sup> Прокуратурата не предоставя данни за броя жертви на трафик на година. Предоставените данни представляват сбор на всички жертви участвали в производства, т.е. от информацията предоставена от Прокуратурата не е възможно да се разбере колко жертви има на година.

<sup>7</sup> Формалната идентификация на жертви на трафик се извършва от Прокуратурата и следствените органи, включително МВР.

централизиран, т.е. те винаги отиват към ДАЗД и това осигурява последователност в данните свързани с трафика на деца.

Представителите на три институции членове на НКБТХ заявиха, че техни служители не са идентифицирали жертви на трафик: Държавната агенция за бежанците (ДАБ), Министерството на външните работи (МВНР) и Министерството на здравеопазването. Всяка от тези институции има различен достъп до потенциални жертви и причините за липсата на идентифицирани жертви могат да бъдат различни. Вероятността от идентифициране на жертва на трафик по време на рутинна медицинска проверка или приемно интервю в психиатрична институция не е особено голяма. Служителите на ДАБ може да идентифицират жертви по време на процеса на първична регистрация или след това, по време на интервюто в центъра за бежанци. До началото на 2016г. ДАБ не е идентифицирала нито една жертва на трафик. В последните две години, обаче, агенцията е посрещнала огромен поток хора и вече е участвала в няколко съвместни дейности с НКБТХ свързани с идентификацията на жертви на трафик сред бежанци.

МВНР не поддържа статистика за идентифицирани жертви от дипломатическите си мисии в чужбина. Обикновено консултът получава сигнал за даден случай на български гражданин от НПО или държавен служител в съответната държава. Освен това консулствата получават обаждания с молби за помощ от родители на жертви. Много е необичайно самото лице да отиде до българското посолство или консулство и да поиска помощ за това, че е жертва на трафик, въпреки че тази тенденция се променя, и жертви на трафик с цел трудова експлоатация или просия се свързват с посолствата. Тази възможност обаче не бива да бъде пренебрегвана и служителите на българските посолства трябва да бъдат обучени как да разпознават знаци на трафик и експлоатация когато български граждани се обръщат към тях за помощ.

#### **Индикатор: Ясни и достъпни показатели за идентификация**

Както вече бе споменато, едно от приложенията към НМН е Списък с показатели за идентификация на жертви на трафик. Откакто НМН е официално приет от Министерски съвет, списъкът е официален и задължителен.

Всички участници в НМН разполагат със списъка с показатели и могат да го използват. Някои от тях, обаче, имат свои собствени показатели. Например, ГДБОП към МВР са разработили и приели свои собствени стандарти за идентификация на жертви. Повечето НПО също използват показатели разработени в процеса на работа преди приемането на НМН.

Министерството на външните работи разполага с информация за ТНХ и къде жертвите могат да се обърнат за помощ, предоставена от НКБТХ, но по време на интервюта не бе споменато българските дипломатически представителства да използват стандартен списък с показатели.

ДАБ не използва специализиран инструмент за идентификация на жертви на ТНХ. Интервюта с бежанци се провеждат според изискванията на Закона за убежището и бежанците и не съдържат въпроси специално насочени към евентуални ситуации на трафик.<sup>8</sup>

Съществуват ясни процедури по отношение на идентификацията на деца жертви на трафик. Сигналът трябва да бъде предаден към Държавната агенция за закрила на детето, полицията и

---

<sup>8</sup> Интервюто с представител на ДАБ бе проведено на 4 ноември 2016г. Предвид динамичните промени в последните години и засиленото сътрудничество с НКБТХ е възможно да са въведени нови процедури насочени към трафика на хора по време на интервюта с бежанци.

НКБТХ в рамките на 24 часа. Оперативните процедури по Координационния механизъм за деца се задействат веднага и съответните местни органи поемат случая в координация с ДАЗД.

**Индикатор: Брой обучения за идентификация на жертви и брой обучени специалисти**

Като мярка за професионализма и отговорността на организациите работещи в сферата, решихме да разгледаме обучителната програма на основните участници. Попитахме колко често и колко служители преминават обучение за идентификация на жертви на ТНХ.

Много от специалистите (полицейски служители, прокурори, социални работници, НПО служители, служители на МКБТХ и т.н.) са преминали модул по въвеждащо обучение, който включва работа с жертви на трафик, и специално за идентификация на жертви. Доброволците на Националната гореща телефонна линия за жертви на насилие към ФАА преминават през интензивно входящо обучение по идентификация на жертви на ТНХ, както и последващи обучения, дебрифинг и супервизия. Регулярните обучения за свързани с методология за работа с жертви, нови методи на овластяване на жертви, работа с хора с пост-травматично стресово разстройство и други психиатрични състояния и т.н. Деметра в Бургас също предоставя входящо обучение на всичките си служители в кризисния център и в центъра за консултации. Всички десет служители там получават месечна супервизия а, ако е необходимо, и специални обучения по определени „горещи“ теми. Отворена врата, Плевен, предоставя обучения на всичките девет служители в кризисния център и центъра за консултации. Обученията са както вътрешни, така и външни, и се провеждат регулярно – на всеки 3 до 6 месеца и са част от годишната програма. Екипът на Фондация Кампания А21 и нейната телефонна линия срещу трафика на хора също са преминали обучения за работа по случаи на ТНХ и идентификация на жертви.

Същото важи и за служителите на държавните приюти за жертви на трафик. Работата на приютите и центровете под шапката на НКБТХ (осем услуги към момента, опериращи в София, Бургас и Варна) включително един за дългосрочна реинтеграция, и един специализиран за деца, е организирана според Правилника за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора (вътрешни правила за услугите ръководени от Комисията).

Положението е различно в различните дирекции на МВР. Служителите на отдела за борба с ТНХ към ГДБОП, както и на неговите местни поделения, преминават входящи обучения, и редовни специализирани обучения всяка година. Някои от служителите участват като обучители в обучения на други полицейски служители, социални служби, магистрати и т.н.

Всички служители на Гранична полиция преминават обучение за идентификация на жертви на ТНХ, като част от входящото обучение. Освен това представители на Дирекцията редовно участват в обучения организирани от FRONTEX, Европейския полицейски колеж, МОМ и НПО.

Служителите на Дирекция Миграция не преминават редовни обучения за идентификация на жертви. Някои от тях са обучени по инициативи на ВКБООН в България.

Всички командировани служители на МВНР преминават специално обучение, което включва модул за ТНХ.

Освен образователните институции на МВР и МВНР, Академията на МРВ и Дипломатическата академия в София предлагат модули за ТНХ, включително идентификация на жертви, на кадети и консулски служители като част от учебната си програма.

ДАБ няма модул за ТНХ като част от обучителната програма на служителите си, но следва инструкциите на Европейската служба за подкрепа в областта на убежището (EASO) и индикаторите за ТНХ предоставени и преведени от нея. Според информацията получена от интервюто, двама-трима служители на бежанския център в Овча купел, София, са преминали обучение за идентификация на жертви на трафик, както и някои от служителите, които провеждат интервютата с бежанци. Обучения за социални работници и интервюиращи от Агенцията са включени в националната програма срещу ТНХ през последните две години. Освен това, визуални материали са били произведени и разпространени.

**Индикатор: Брой жертви информирани относно периода за размисъл след идентификацията.**

Събраната информация за тази мярка показва, че повечето институции и организации участващи във формалната и неформална идентификация на жертвите имат налични процедури за информиране на жертвите. По време на интервюто с жертвата, полицейският служител, социалният работник и т.н. са длъжни да обяснят на жертвата нейната ситуация, правата ѝ и евентуалните действия, които трябва да бъдат предприети. Предоставянето на информация относно периода за размисъл е част от насоките и инструкциите за оценъчното/входящо интервю на почти всички участници в НМН.

Към момента на провеждането на интервютата за настоящата оценка, обаче, съществува един методически проблем относно периода за размисъл – той е дефиниран по различен начин в НМН и в ЗБТХ. Този въпрос е по-подробно разгледан в СОП 2.

### **Мярка 1.2. Оценка на риска**

**Стъпка 1:** Ангажиране на жертвата в оценката на риска

**Стъпка 2:** Изработване на индивидуален план за сигурност

**Стъпка 3:** Актуализиране на оценката на риска и на плана за сигурност при всеки контакт с жертвата и развитие на случая

Оценката на риска е процес, който продължава през целия период на подкрепа на жертвата. Заедно с индивидуалния план за сигурност, тя се извършва по време на първоначалното интервю и се преразглежда и обновява в съответствие с промените в обстоятелствата.

НМН предоставя подробно описание на процеса на оценка, включително на спешните здравни нужди на жертвата, както и заплахата от насилие или повторно трафикиране. Оценката и планът са резултат от активното участие на жертвата и професионалната оценка на интервюиращия.

**Индикатор: Ясни и достъпни процедури за оценка на риска и за създаването на план за сигурност**

Организациите, които най-често отговарят за оценката на риска по време на идентификацията на жертвата са МВР и доставчиците на услуги, които получават сигнали и са първото звено за контакт – НПО, МОМ, приюти или горещи линии, както и секретариата на НКБТХ.

ГДБОП няма официална процедура или методология за провеждане на оценката на риска и създаването на план за сигурност за жертви на трафик. Оценката на риска, обаче, е неразделна част от първоначалното интервю провеждано от полицейския служител, и част от трудовата характеристика. Служителят е длъжен да оцени вида закрила, от която жертвата се нуждае.

Всички жертви се информират за възможностите за закрила предоставени от българското законодателство:

- Закрила по мерките предвидени в ЗБТХ, чл. 25
- Закрила по НПК, чл. 123 – процес по придобиване статут на защитен свидетел или анонимно свидетелстване по време на досъдебното производство
- Закрила по Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство – според информацията получена по време на интервюта, нито една жертва на ТНХ не се е възползвала от мерките по този закон, тъй като те са екстремни (преместване, смяна на идентичността, и т.н.)

Държавните приюти и центровете за подкрепа на жертви, кризисни центрове за деца, и за жени и деца жертви на насилие и ТНХ (общо 22 към 2017г.) имат ясни стандарти за работа на екипа си. Минималните стандарти за работа: Приюти за временно настаняване и центрове за закрила и подкрепа на жертви на трафик на хора,<sup>9</sup> е документ, който предоставя инструкции за основните принципи на работа с жертви, включително как да се интервюират, как да се събира информация, как да се изгради доверие, как да се оценят рисковете, как да се предостави защита и т.н. Всяка жертва настанена в държавен приют преминава през цялостна оценка на риска и ѝ се съставя план за сигурност. Тази информация бе получена по време на интервюта с представител на държавния приют в Бургас, представител на МКБТХ Бургас, както и информацията получена от секретариата на НКБТХ. Когато МКБТХ/НКБТХ насочва случай, неин представител може да участва в първоначалната оценка на случая, както и в случаи, в които се сформира мултидисциплинарен екип.

Ситуацията е подобна и при международните и неправителствените организации предоставящи подкрепа на жертвите. Оценката на риска и индивидуалният план за сигурност са част от методологията на работа и служителите са обучени да провеждат интервюта. Оценка на риска и индивидуален план за сигурност се изготвят за всяка жертва.

МОМ отбелязва, че оценката на риска се извършва от кризисния център където жертвата е настанена. Планът за сигурност обикновено се изготвя по телефона и се отнася до завръщането на жертвата и нейното насочване към услуги.

В Транзитния център на Анимус оценката на риска се извършва по време на първата среща с жертвата и следва специален формуляр. В повечето случаи това става докато жертвата е все още в страната на експлоатация по Skype или телефон. Информацията предоставена от насочващата организация е изключително важна за оценката на риска. На базата на резултатите от оценката, се изготвя план за сигурност и се съгласува с жертвата. Мерките за сигурност са ясни и жертвата може да ги разбере и спазва.

Когато се касае за деца жертви, информацията се събира от ДАЗД и предава на Отдела за закрила на детето (ОЗД) към ДСП по местоживееене. Социалните работници провеждат оценъчно интервю и оценка на семейната среда и наличната семейна подкрепа за детето. Като част от задълженията си, те посещават и семейството на детето, за да извършат оценка на риска.

---

<sup>9</sup> НКБТХ: Минимални стандарти: Приюти за временно настаняване на жертви на трафик на хора, приюти за последваща реинтеграция на жертви на трафик на хора, центрове за закрила и подкрепа на жертви на трафик на хора

Предвид факта, че в повечето случаи децата са изведени от страната или заведени в друга част на страната от роднини, оценката на риска много често изисква настаняване на детето в кризисен център под ръководството на АСП.

Преди няколко години бяха приети специални мерки за превенция на повторното трафикиране на деца извън страната. Председателят на ДАЗД изисква от министъра на вътрешните работи да бъде наложена административна мярка по чл. 76а от Закон за българските лични документи – забрана за напускане на страната до 2 г. Мярката се одобрява от ДАЗД, МВР и МВНР.

Полицейските лиезони или консулските служители в българските дипломатически мисии също играят роля в оценката на риска при идентифицирани случаи на трафик. В действителност, обаче, консулските служители не извършват оценка на риска, или ако го правят, то е по лична инициатива. Няма одобрени методология или инструкции за целта. Консулските служители обикновено координират случая или с местната организация/институция, която се е свързала с тях, или с властите в България. От информацията получена по време на интервюто с представителя на МВНР можем да заключим, че оценката на риска и всякакви последващи действия зависят повече от личната нагласа на служителя, отколкото на конкретни, официални процедури.

НМН предоставя насоки за оценка на риска в случаи на чуждестранни жертви идентифицирани в България. Както вече бе споменато, ДАБ е длъжна да идентифицира жертви на ТНХ сред бежанци, както и да прави оценка на риска и да изготвя план за сигурност. В момента, обаче, агенцията не разполага с такъв опит.

Незаконно пребиваващи чуждестранни граждани попадат в юрисдикцията на Дирекция Миграция и ГДГП на МВР. Интервюиращите в центъра за задържане на имигранти до София не се идентифицирали нито една жертва на трафик сред задържаните лица. По време на интервюто не бе предоставена информация за другите центрове за задържане. Въпреки че не можем да извадим общи заключения, ясно е, че е необходима повече работа с интервюиращите както на ДАБ, така и на ДМ, за да се повиши капацитетът им да идентифицират жертви и правят оценка на риска от трафик и насилие.

### **Мярка 1.3. Определяне на неотложните потребности**

**Стъпка 1:** Провеждане на интервю с жертвата и разясняване на правата/отговорностите ѝ и възможността за подпомагане

**Стъпка 2:** Оценка на спешните нужди

**Стъпка 3:** Определяне на план за помощ и безопасност

На практика, оценката на неотложните потребности тече паралелно с оценката на риска по време на първоначалното интервю с жертвата, въпреки че в структурата на НМН тези стъпки са представени отделно и последователно за целите на документа. Оценката на риска и оценката на неотложните потребности са продължаващи процеси, които се обновяват постоянно в хода на подкрепата и възстановяването на жертвата.

### **Индикатор: Брой проведени интервюта и брой индивидуални планове за сигурност**

За служителите на ГДБОП, оценката на неотложните потребности е част от цялостната работа по случая. Обикновено такава оценка и планът за безопасност са втората част от интервюто с жертвата. Но в случай, че се забележат очевидни физически или психологически нужди, се дава приоритет на незабавния план за подкрепа.

В Транзитния център на ФАА се прави оценка на неотложните потребности за всяка жертва. Процедурата включва 2-4 интервюта и започва преди пристигането на жертвата и продължава в Центъра. MOM извършва това по време на телефонно интервю с жертвата преди завръщането ѝ в България. В Кризисния център на Деметра в Бургас, социалните работници предоставят писмен документ с оценката на нуждите на всяко настанено лице. Индивидуалният план се изготвя заедно с жертвата. Екипът на държавния приют в Бургас извършва поне 3-4 интервюта в хода на подкрепата и възстановяването на жертвата, за да подготви и обнови плановете за подкрепа и безопасност в съответствие с променящите се нужди на жертвата.

**Индикатор: Брой специалисти, тренирани да провеждат оценъчни интервюта**

Всеки служител на ГДБОП е обучен да провежда оценъчни интервюта и тези умения са част от длъжностната характеристика на служителите.

Ситуацията е сходна и в екипна на кризисния център на Деметра в Бургас – всички пет служители са обучени да провеждат интервюта. Държавния приют в Бургас има един обучен служител, който е отговорен за провеждането на оценъчните интервюта. Транзитният център на ФАА имат осем обучени служители.

**Индикатор: Ясни и достъпни процедури за интервюиране на жертвите, оценка на нуждите и изработване на план за сигурност**

Всички процедури са описани в Минималните стандарти за приюти за временно настаняване и центрове за жертви на трафик, ръководени от НКБТХ.<sup>10</sup> Стандартите са изготвени от секретариата на НКБТХ и следват международни добри практики описани в документи на Службата на ООН по наркотиците и престъпността (UNODC), MOM и други международни организации. Стандартите отговарят и на съответното българско законодателство и правилници: *ЗБТХ* и *Правилника за приютите за временно настаняване и центрoвете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора*.

Документът предоставя подробно описание на основните цели на първоначалната среща и интервю с жертвата, както и насоки за постигането на тези цели: осигуряване на безопасността на жертвата, предоставяне на информация за приюта/центъра, разясняване на правата и задълженията на настаненото лице, разясняване на правилата за безопасност, събиране на информация от жетвата: изслушване на историята ѝ, оценка на неотложните потребности: спешни нужди, психологическа криза, психиатрични нужди, изработване на индивидуален план за подкрепа. Предоставя се и информация за необходимата документация, както и инструкции за нейното събиране, употреба и съхранение.

Държавните приюти следват тези инструкции и процедури. Един от основните принципи на работа е участието на жертвата във всички етапи на процеса. НПО са разработили свои вътрешни процедури.

Уменията за интервюиране на жертви на престъпления е част от входящото обучение на полицейските служители на ГДБОП. Специализирани обучения се провеждат ежегодно. Служителите на отдела Трафик на хора преминават обучения за спецификите на интервюиране на жертви на трафик.

---

<sup>10</sup> НКБТХ: Минимални стандарти за приюти за временно настаняване и центрове за жертви на трафик, ръководени от НКБТХ, стр. 9

#### **Мярка 1.4. Насочване**

**Стъпка 1:** Постигане на информирано съгласие за насочване към друга организация

**Стъпка 2:** Осъществяване на контакт с организацията, към която се насочва жертвата.

**Стъпка 3** Придружаване на жертвата до организацията, към която е насочена

**Стъпка 4:** Обратна връзка от организацията, към която е насочена жертвата

**Стъпка 5:** Когато насочването не е възможно

Последната мярка по СОП 1 е насочването на жертвата. Националният механизъм за насочване описва така нареченото безопасно насочване, което гарантира адекватна подкрепа на жертвата. Петте стъпки от процеса на насочване са разработени с цел да се осигури подкрепа и защита на правата на жертвата.

#### **Индикатор: Брой жертви, които са подписали документ за информирано съгласие**

По време на интервюта бе установено, че много от участниците в НМН нямат процедура или отделен документ, в който жертвата заявява съгласието си да бъде насочена към дадена услуга или организация.

Като цяло, жертвата винаги дава съгласие по време на интервюто, но от интервюираните експерти, само държавните приюти имат установена писмена процедура, чрез която жертвата дава или не дава съгласие и подписва документ за насочване.

ГДБОП няма такава процедура. ФАА няма специален документ, но процедурата е задължителна. Когато жертвата престоява повече от няколко дни, тя подписва план за действие.

Само МОМ има формуляр, който жертвата подписва щом се съгласи да бъде насочена.

#### **Индикатор: Брой случаи с обменена информация преди насочването**

Един от най-важните фактори за успешно насочване и обгрижване е процесът по обмяна на информация между организациите/институциите преди насочването. Повечето от интервюираните организации не водят статистика, но предоставиха подробно описание на процедурата по насочване. В повечето случаи, полученият отговор бе, че за всеки случай се обменя първоначална информация между изпращащата и приемащата организация. Това обикновено става по имейл или телефон. Анимус, например, получава много неформални насочвания от полицията или НПО в чужбина. Формално насочване (с официално писмо, обикновено предхождано от няколко телефонни разговора) се прави към приютите на НКБТХ и от ДАЗД. Държавният приют в Бургас сподели за пет случая с обмяна на първоначална информация и един случай, в който насочването е било направено без предоставяне на никаква предварителна информация.

Секретариатът на НКБТХ служи като точка за насочване и координация за много случаи и сигнали, препратени до него. Въведена е стриктна процедура относно вида информация и каналите на комуникация, които се използват с доставчици на услуги, полицията и други държавни институции.

Секретарите на местните комисии за борба с трафика на хора изпълняват функциите на координатори на случая на местно ниво. Пример за такава функция е МКБТХ в Бургас. В много

случаи, местното звено на ГДБОП предава информация на МКБТХ за жени жертви на трафик, които са се завърнали при семействата си с деца родени по време на ситуацията на трафик. Секретарят на МКБТХ веднага информира и насочва случая към ДАЗД и задейства процедура по регистриране на децата, издаване на актове за раждане и т.н. Подобни процедури стават и в случаите на деца, които са били продадени в чужбина и върнати от властите обратно в страната.

ГДБОП има процедура да уведомява предварително доставчика на услуги (НПО, кризисен център или приют) за жертвата и нейните обстоятелства. Според интервюирания експерт, това се прави за всяка насочена жертва.

Министерството на здравеопазването получава насочвания най-вече от НКБТХ и НПО доставчици на услуги. В етапа на идентифициране и насочване на жертвата, проблемите обикновено са свързани със спешна медицинска или психиатрична помощ. Получената информация е необходима за насочване към подходящото звено или болница.

Представителите на МВНР в българските посолства и консулства спазват ясни правила в случаи на сигнал за потенциална жертва на ТНХ. Дипломатическият служител се свързва със съответната институция в страната на експлоатация (доставчик на услуги за посрещане на неотложните нужди – медицински, психологически, хуманитарни), както и съответните институции в България – ГДБОП (в случаите когато няма служител за връзка на МВНР в съответната дипломатическа мисия), доставчици на услуги (НПО или МОМ), и т.н. Целта е да се осигури адекватно и безопасно насочване и завръщане на жертвата в България.

В случаите на чуждестранни граждани на територията на България, служителите на МВНР имат задължението да уведомят дипломатическото представителство на страната, чийто гражданин е жертвата, в България. Съгласието на жертвата се търси от организацията, която предоставя подслон и услуги. МВНР може да не бъде уведомено, ако жертвата може да се прибере безопасно в страната си, и не иска да се знае за ситуацията ѝ.

Като цяло НПО имат по-добре развити процедури за обмяна на информация и тя става по-гладко, отколкото обмяната на информация с държавните институции. НПО разбират важноста на предварително обменената информация и предоставянето на обратна връзка за случая към насочващата организация. ФАА докладва само около 10% от всички случаи, при които насочването към тях е станало без предварително обменена информация. Най-често получените отговор за това бе липсата на доверие между някои държавни институции и НПО. Практиката и споделените примери, обаче, показват, че когато има изградена добра работна връзка между дадено НПО и дадена държавна институция, комуникацията и сътрудничеството стават много по-лесни. Друга причина за недобрата комуникация по време на процеса на насочване се крие в различните процедури, документи необходими за обмяната на информация, различните нива на прилагане на Закона за защита на личните данни и т.н. Приемането на насоките на НМН като задължителен документ ще предостави необходимите основания за сътрудничество и възможността за единен, или поне опростен, подход към споделянето на информация между всички участници, които прилагат НМН.

**Индикатор: Установена система за обмяна на информация между организациите/ институциите: обща бланка, обратна връзка, т.н.**

НМН предоставя насоки за добри практики по отношение на документацията около насочването. Няма обаче единен формуляр, използван от всички участници. Повечето имат своя собствена документация свързана с насочването и обмяната на информация.

ГДБОП има установени механизми и процедури за сътрудничество с други организации. Дирекцията получава и обратна връзка за развитието на случая от подкрепящи организации/институции. Няма конкретен документ/формуляр, който да се използва за жертви на трафик.

Дирекция Миграция към МВР също има установен механизъм в случаи на идентификация на какъвто и да било вид престъпление, включително ТНХ. Те насочват към местните полицейски управления (на чиято територия се намира центъра за миграция) и Института по психология на МВР.

Едно усложнение, което може да настъпи във връзка с насочването, е когато жертва на трафик е идентифицирана сред нередовните имигранти пребиваващи в центровете за миграция, и е получила принудителна административна мярка за извеждане от страната. В такъв случай, мярката за принудително извеждане се спира за периода, за който жертвата е необходима на други компетентни органи, например, при наказателно процесуални действия.

Възниква проблем с това, че няма ясни разписания за случаи, в които има противоречие между мерките в Закона за чужденците в Р България и Наказателния кодекс (свързани със случая на трафик).

Когато ГДГП предоставя информация по случай, винаги се изготвят два екземпляра, като единият се съхранява за определено време. Няма система за съхранение на данни. Запазва се информацията за брой случаи и приключени случаи.

Насочванията към Министерството на здравеопазването често се случват само по телефона и не се обменя писмена информация. Когато сигналът пристига в писмена форма, няма специален формуляр, или документ за насочване.

Деметра, Бургас, както и много други НПО, има система за вътрешна обмяна на информация по случаи по време на регулярни екипни сбирки. Редовно се обменят документи с държавни институции по работата по случаи. В случаи на деца жертви, информация за насочването се споделя основно с местното ОЗД.

### **Наблюдения върху СОП 1**

Анализът на СОП 1 (мерки за идентификация и насочване на жертви на трафик) показва, че е необходимо да се направи ясно разграничение между процесите по формална и неформална идентификация. Едно от най-големите предизвикателства свързани със СОП 1 е предоставянето на количествена статистическа информация за броя на случаи на ТНХ в България, тъй като различните организации и институции съхраняват различна статистическа информация за случаите, с които работят. Необходимо е да се изгради централизирана база данни за случаите на ТНХ, поддържана от НКБТХ като национален координатор на всички дейности по превенцията и борбата с трафика. За тази цел трябва да се подобри сътрудничеството между всички държавни и неправителствени организации работещи по проблема. Едно специфично предизвикателство възникващо в момента е свързано със събирането и анализа на данни за случаи на трафик сред имигрантите и бежанците в България.

Употребата на показателите за ТНХ, които са вече част от НМН, е задължителна за всички организации и институции в страната. Тъй като някои от тях са разработили собствени показатели, е необходимо те да бъдат уеднаквени, с цел оптималното използване на това средство за идентификация.

Въпреки че са организирани значителен брой обучения за идентификация на жертви на ТНХ, такива обучения трябва да се организират постоянно, за да се гарантира, че новоназначени експерти имат адекватни познания по темата. Особено важно е и органите работещи по темата миграция (например съответните служители на Дирекция Миграция и ДАБ) да преминават такива обучения, за да могат да разпознават признаци на трафик сред имигрантите и бежанците.

Периодът за размисъл от 30 дни след първоначалната идентификация на жертвата е осигурен както от НМН, така и от ЗБТХ, в съответствие с препоръките на експертната група срещу трафика на хора към Съвета на Европа. Двата инструмента, обаче, трябва да бъдат синхронизирани, за да се избегне объркване от страна на организацията, която трябва да го осигури на жертвата периода за размисъл.

Анализът показва, че не всички институции в България са разработили ясни и достъпни процедури за интервюиране, оценка на риска, и изработване на план за сигурност на жертвите, въпреки че много от тях имат ясно установени процедури и практики с извършването на оценката на риска. Например, установени процедури липсват в ДАБ, ДМ, както и в ГДБОП, въпреки че там оценката на риска се извършва от полицейския служител за всеки един случай. Всички тези процедури са описани в Минималните стандарти за приюти за временно настаняване и центровете за жертви на трафик ръководени от НКБТХ и са в синхрон с националното законодателство. Според предоставената информация, по-голямата част от служителите на ГДБОП и НПО са обучени и спазват тези инструкции.

По отношение на насочването, оценката разкри, че въпреки че НМН предоставя ясно описание на безопасното насочване, тази процедура обикновено се изпълнява без никакъв писмен документ и писменото информирано съгласие на жертвата. Повечето насочвания се извършват по неформален начин. Друго предизвикателство е обмяната на информация между различните организации участващи в насочването: много от интервюираните заявиха, че тази информация/статистика не се пази. Формален процес се следва при насочване на жертви към приютите на НКБТХ и ДАЗД.

Очаква се, че приемането на НМН като официален документ ще доведе до по-ефективна координация между съответните организации и институции в България.

### Препоръки за СОП 1 - Идентификация и насочване на жертви на трафик

1. **Формална и неформална идентификация.** И двете форми да бъдат ясно дефинирани в текста на НМН и съответните организации и техните задачи да бъдат ясно описани.  
\*Тази тема е засегната в обновената версия на НМН. Двете форми, и връзката между тях, са представени. Тази препоръка, обаче, бе направена от няколко от интервюираните експерти. Причината за това може да е, че новата версия на механизма все още не е особено известна на всички организации, особено тези работещи по идентификацията на жертви.
2. Идентификацията на жертви на трафик в страната трябва да бъде проактивна и да се фокусира върху **по-широки групи** – маргинализирани групи, лица в психиатрични институции, деца на улицата, млади проституиращи, имигранти и т.н.
3. Да се разработят специфични услуги за идентификацията и грижата за **мъже жертви**, както деца, така и възрастни.
4. Да се разработи и установи **централна база данни за случаи на ТНХ**, както и централизирана статистика за жертвите.

5. Да се въведе процедура или писмен **документ за получено информирано съгласие** на жертвата, където такъв липсва.
6. Да се разработи и навлезе в практиката **стандартен документ/формуляр за насочване**; документът може да е от една страница и да съдържа само най-важната информация по случая: инструкции за насочването, организации/институции за насочване и лица за контакт, основна информация за случая, включително личната информация на насоченото лице.
7. Да се развият и установят продължаващи **обучения** по идентификация на жертви и оценка на риска, особено за местните звена на държавните институции, например, ДСП към МТСП, ДАБ и ДМ на МВР. Служителите на местните подразделения на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ да бъдат обучени в идентифицирането на жертви на трафик с цел трудова експлоатация в България.

## 5.3.2. СОП 2 Закрила и подкрепа

### Мярка 2.1: Кризисна интервенция

**Стъпка 1:** Спешно настаняване в Кризисен център

**Стъпка 2:** Предоставяне на спешна психологическа подкрепа

**Стъпка 3:** Предоставяне на спешна социална, медицинска и хуманитарна помощ.

Мерките за кризисна интервенция са описани в НМН, както и стандартите и точни инструкции за тяхното прилагане.

#### **Индикатор: Брой съществуващи кризисни звена/центрове за жертви на ТНХ**

Текстът на НМН предоставя ясни критерии кога една жертва трябва да бъде настанена в кризисно звено/център. Дават се и насоки за необходимите вътрешни процедури, както и режимите на лична безопасност, които могат да се предложат на жертвата – свободен, полу-свободен, или затворен.

В момента съществуват 15 кризисни центъра, в които могат да се настаняват деца жертви на трафик. Тези центрове не са само за жертви на трафик. През 2017г. бе открит нов кризисен център, специално за деца жертви на трафик в София.

Към края на 2016г. има пет функциониращи центъра към НКБТХ, които предоставят специализирана подкрепа на жертви на трафик. Някои от услугите са интегрирани, с цел осигуряване на по-пълноценна грижа. Съществуват три центъра за настаняване (приюти) и два центъра, които предоставят консултации в района на Варна и Бургас. Чрез разкриването на такива специализирани центрове за подкрепа, на базата на конкретните нужди и спецификите на всеки случай, правителството е предоставило най-значимото финансиране за специализирани услуги за жертви на трафик от приемането на ЗКБТХ през 2003г. Капацитетът на тези центрове е 14 души.

Освен това съществуват и услуги финансирани чрез държавно делегирани бюджети. Към януари 2017г. съществуват общо 22 кризисни центъра за жертви на насилие, от които 11 са за деца, 10 за деца и възрастни и един е за жени жертви на домашно насилие. Някои от тях са: Транзитния център на Фондация „Асоциация Анимус“ и кризисния център на Деметра в Бургас, на Отворена врата, Плевен, на СОС Семейства в риск, Варна. В тези центрове се настаняват смесени групи от лица (главно жертви на домашно насилие и на трафик). Кризисните центрове работят според Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане и се дефинират като пакет услуги, включващ настаняване, социална и психологическа помощ, кризисна интервенция и правна помощ. Настаняването в кризисен център е за период от шест месеца. Освен това съществуват и три специализирани приюта разкрити по ЗКБТХ. Кризисните центрове се финансират от АСП, която отговаря за предоставянето на всякакви социални услуги и организира конкурси за делегиране управлението на центрoвете от НПО.

Освен държавно-делегираните бюджети, кризисните центрове осигуряват функционирането на услугите си и чрез проектно или частно финансиране. Всички центрове имат професионални стандарти за предоставяне на кризисните услуги. Всички приюти и услуги финансирани от НКБТХ се ръководят по *Минималните стандарти за приюти за временно настаняване и центрове за жертви на трафик*, разработени от секретариата на НКБТХ.

Кризисните центрове управлявани от НПО и финансирани от общини и МТСП (като например кризисния център на СОС Семейства в риск, Варна) използват *Методическото ръководство за предоставяне на социална услуга „Кризисен център“*, разработено от АСП.

Освен това, някои НПО са изработили свои собствени правилници и стандарти за работа, като например кризисния център на Деметра, Бургас. ФАА наскоро е изработила *Методически насоки за предоставянето на социални услуги за Транзитен център за жертви на трафик*.

Чужди граждани жертви на трафик, в зависимост от правния им статут, могат да бъдат настанени в кризисни центрове за жертви на ТНХ, в центровете на ДАБ, ако имат статут на бежанец, или в центровете за временно настаняване на чужденци към МВР,<sup>11</sup> ако пребивават нелегално в България и не могат да бъдат върнати в страната на произход.

В последните два случая, според СОП на НМН, всички спешни услуги и грижи трябва да бъдат предоставени от екипите на Дирекция Миграция на МВР и ДАБ. От информацията получена по време на интервютата става ясно, че това не се случва. Няма регистрирани случаи на ТНХ идентифицирани от тези две институции. Наличието на обучен персонал, който да предоставя адекватни спешни услуги на идентифицирани (потенциални) жертви на трафик, трябва да се проучи и обсъди допълнително.<sup>12</sup>

#### **Индикатор: Брой жертви настанени в кризисни центрове**

Кризисното настаняване е една от най-използваните услуги, част от кризисната интервенция. Повечето жертви се нуждаят от тази услуга след като бъдат идентифицирани от властите или от НПО.

Услугите за кризисно и дългосрочно настаняване са ясно и точно описани в НМН, но на практика, центровете за дългосрочно настаняване се използват и за кризисно настаняване. Причините за това обикновено са или липсата на места в кризисните центрове или, по-често, географското местоположение (в някои случаи, поради риск, жертвата трябва да бъде настанена в регион без доставчик на кризисно настаняване).

Всички дългосрочни приюти, обаче, имат процедури за кризисно настаняване и интервенция. Кризисното настаняване работи денонощно.

СОС Семейства в риск, Варна: според отчета на НКБТХ, през 2016г. общо 17 жертви са получили грижа и подкрепа от програмите на НПОто – център за консултации, кризисен център, приют за временно настаняване, и център за закрила и подкрепа на жертви на трафик.

МКБТХ Бургас: 28 жертви настанени в държавния приют за периода 2011 – 2014г.

ФАА: 176 жертви настанени в Кризисния център за периода 2010 – 2017г.

По отношение на децата жертви, ОЗД към местното ДСП на МТСП решава в кой от 15те държавно финансирани приюта детето трябва да бъде настанено. Решението се взема от социалния работник от ОЗД-ДСП след първоначалната оценка на риска. В зависимост от оценката, детето може да бъде настанено в кризисен център, върнато при семейството, настанено при приемно семейство или в Център за настаняване от семеен тип.

#### **Индикатор: Брой жертви, получили спешна социална, медицинска и хуманитарна помощ**

<sup>11</sup> Специален дом за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ, МВР).

<sup>12</sup> Интервютата с представители на ДАБ и Дирекция Миграция бяха проведени през 2015-2016г.

На базата на количествената информация събрана по време на интервютата може да се каже, че почти всички жертви настанени в кризисни звена са получили някакъв вид психологическа кризисна интервенция, социална, медицинска и/или хуманитарна помощ.

Екипите на кризисните центрове и центровете за настаняване са способни да предоставят тези услуги или са изградили професионални мрежи за насочване на лицето към дадена услуга.

Броят жертви получили психологическа и хуманитарна подкрепа в Кризисния център на ФАА за периода 2010 – септември 2017г. е 260.



Д., 30 години, жертва на трафик с цел сексуална експлоатация в Австрия – настанена в кризисен център след завръщането си. Социалният работник докладва, че е объркана и емоционално нестабилна (както много жертви, завръщащи се от ситуация на ТНХ). Това прави връзката с институциите трудна. Жертвите често променят намеренията си – в един момент искат да видят децата си, в следващия момент отказват. Но всички получават информация за услугите, от които могат да се възползват. Често пъти те сами се свързват с организацията след известно време, ако им е нужна помощ.

### **Медицинска помощ**

Едно от най-големите предизвикателства споделени от доставчиците на кризисни услуги е спешната медицинска грижа за жертвите.

Според НМН медицинските нужди на жертвата винаги трябва да са приоритет. Спешните медицински нужди се покриват от системата за спешна медицинска помощ, която е безплатна за всеки гражданин. Жертвите, които са бременни и нямат здравна осигуровка могат да могат да се възползват от безплатна медицинска помощ – прегледи, изследвания и акушерска помощ, според чл. 82 на Закона за здравето. Същият член гарантира и наличието на стационарна психиатрична помощ.

Министерството на здравеопазването не води статистика за жертви на трафик. Такава информация може да бъде получена от НПО или други доставчици на услуги, които насочват жертви към здравни услуги.

Проблеми възникват обикновено когато жертвата се нуждае от дългосрочна хоспитализация или медицински грижи, които не са покрити от спешната медицинска помощ. В повечето случаи жертвите нямат здравна осигуровка. НМН предлага две възможни стъпки:

- Възстановяване на здравноосигурителните права чрез еднократно заплащане в съответствие с чл. 40а на Закона за здравното осигуряване
- Прилагане на Закона за социалното подпомагане.

В действителност е много трудно кризисните центрове да възстановят здравноосигурителните права на жертвите от своите бюджети. Държавните приюти използват бюджета на НКБТХ за покриване на разходите за лекар, лекарства, хоспитализация, медицински изследвания и т.н. Много жертви, обаче, имат хронични заболявания, които изискват постоянна медицинска грижа.



Всички интервюирани жертви се нуждаят от възстановяване на здравноосигурителните права. Те се покриват от МОМ, А21, приюта, в който жертвата е настанена и НКБТХ.

Някои доставчици на услуги са създали решения на местно ниво, като например пакетите за медицинска грижа на МОМ. МКБТХ Бургас е подписала договор с МБАЛ Бургас за предоставяне на безплатна медицинска грижа за лица настанени в държавния приют за жертви на трафик в Бургас.

### **Административна подкрепа**

Друго често срещано предизвикателство е издаването на лични документи (лична карта). Според българското законодателство, документите могат да бъдат издадени само лично, от МВР по настоящ адрес на лицето. Законът за личните документи, в чл. 17/5 изброява няколко случая, в които лицето не е длъжно да се яви лично. При жертвите на трафик, пътуването до родното им място може да носи висок риск. Освен това, заплащането на глоба за загубена лична карта и административната такса за издаване на нова, представляват допълнителни трудности. Тези ситуации изискват социален работник да придружава жертвата. За някои доставчици на услуги е трудно да покриват тези разходи. Държавните приюти използват бюджета на НКБТХ.

НМН отбелязва, че ако има доказан висок риск от повторно трафикиране на жертвата, е необходимо да ѝ се осигури придружител или да се търси съдействието на дирекция „Български документи за самоличност“ на МВР.

На местно ниво съществуват примери за намерение решения, макар и главно на базата на личната ангажираност на представители на местните власти, а не на институционални правила. Интервютата във Варна показаха, че там е изграден прост механизъм за издаването на лични документи с местните власти (МВР, НПО и държавния приют), като жертвата може да се регистрира на адреса на приюта/кризисния център, със знанието на местната полиция. Това ѝ позволява да подаде молба за нови документи в града, в който е настанена. Друго намерено решение е сътрудничеството между полицейските управления в населеното място на приюта и в това на адресната регистрация на жертвата. Жертвата, с подкрепата на социален работник, подава молба за издаване на лични документи в полицейското управление в района на приюта/кризисния център. Съответният експерт се свързва с полицейското управление в града/селото където е адресната регистрация на жертвата и поисква издаването на документите. Когато те са готови, жертвата може да ги получи в полицейското управление в града, в който е настанена.

Чуждестранни граждани, които са в процес на търсене на убежище, имат същите права и достъп до медицинска и социална подкрепа като български граждани.

Незаконно пребиваващите чуждестранни граждани имат ограничени права. В случаи на специални нужди (различни от храна, подслон, връзка с роднини или дипломатическо представителство), те са насочвани към НПО и други доставчици на услуги.

### **Индикатор: Мултидисциплинарни екипи**

Мултидисциплинарни екипи се формират по всеки случай. Те се състоят от представители на: секретариата на НКБТХ, ГДГП и/или ГДБОП, АСП, прокуратурата, доставчик на услуги/НПО, както и други институции свързани със случая. Понякога екипите включват и роднини на жертвата. На местно ниво, мултидисциплинарни екипи се координират от МКБТХ. Освен основните участници, те могат да включват и доставчици на услуги активни на местно ниво, например Регионалния здравен инспекторат, местното бюро по труда, образователни институции и т.н.

НПО също участват в екипите. ФАА редовно участва в срещи на мултидисциплинарни екипи по трудни случаи и случаи с висок риск, в които се налага предприемането на спешни мерки. МОМ

също участва в такива екипи. Те обикновено могат да организират достъпа на жертвата до услуги и да покрият необходимите разходи.

НКБТХ наскоро е изградила мултидисциплинарен екип, който да работи по стратегически или сложни случаи на трафик.

В случаите на деца жертви, ДАЗД сформира мултидисциплинарните екипи. Всички кризисни интервенции и други мерки се оценяват и планират в съответствие с особеностите на случая. Местното ОЗД-ДСП отговаря за изпълнението на тези интервенции и назначава социален работник за ръководител на случая. Ако детето е настанено в кризисен център или приемно семейство, координацията на случая се прехвърля към ОЗД-ДСП на чиято територия детето е настанено.

#### **Мярка 2.2: Подкрепа по време на периода за размисъл**

**Стъпка 1:** Правно консултиране и информиране на жертвата за възможностите за започване на съдебно преследване на трафиканта и нежната роля в процеса на разследване.

**Стъпка 2:** Предприемане на мерки по закрила по чл. 25 от ЗБТХ

**Стъпка 3:** Психологическо консултиране

**Стъпка 4:** Организиране на безопасно завръщане на жертвата в страната на произход, ако е чужд гераждаин или по местоживеене, ако е български гражданин

Периодът за размисъл определен в чл. 26 на ЗБТХ е 30 дни от момента на формалното идентифициране на жертвата. През този период жертвата получава различни услуги, чиято цел е да ѝ помогнат да се справи със симптомите на кризата, както да я информират за следващите възможни стъпки след приключването на периода за размисъл. Услугите се предоставят в периода на досъдебно производство, което означава, че жертвата трябва да реши дали да сътрудничи на следствието.

НМН включва насоки за предоставянето на правна и психологическа помощ, както и за даването на статут на специална закрила, или за безопасното завръщане на жертвата в страната на произход или по местоживеене.

Поради краткия период за събиране на информация, обаче, полицията събира данни и провежда разговори с жертвата по време на периода за размисъл. Двете процедури трябва да бъдат синхронизирани и подготовката за досъдебното производство не трябва да пречи на периода за възстановяване и вземане на решение.

#### **Член 13 – Период за възстановяване и размисъл**

1. Всяка страна по конвенцията предвижда в своето национално законодателство период за възстановяване и размисъл от най-малко 30 дни, когато има основателни причини да се смята, че въпросното лице е жертва на трафик. Този период трябва да е достатъчен за въпросното лице, за да се възстанови и освободи от влиянието на трафикантите и/или да вземе осъзнато решение за сътрудничество с компетентните органи. През този период не е възможно да се изпълни спрямо него никаква мярка за експулсиране. Тази разпоредба не засяга действията, осъществявани от компетентните органи във всички фази на съответното национално производство и в частност при разследването и

наказателното преследване на престъпните деяния. През този период страните по конвенцията разрешават на въпросните лица да пребивават на тяхна територия.<sup>13</sup>

Въпреки че всички интервюирани знаеха за периода за размисъл и колко е важен за възстановяването на жертвата, и ѝ го предлагат като част от вътрешните си процедури (вкл. тези на МВР), фактът е, че законово, периодът за размисъл е описан в текста на НМН. В ЗБТХ има само обяснение за периода за размисъл. До юли 2016г. НМН не е имал задължителен характер. Той е одобрен от членовете на НКБТХ през 2010г., но насоките в него „не винаги се прилагат от институциите и организациите, работещи по проблема“.<sup>14</sup> В изминалата година НМН става задължителен след приемането му с решение на Министерски съвет. Така периодът за размисъл също става задължителна част от процеса на възстановяване на жертвата. Освен това, през 2017г., НКБТХ е предложила промени в ЗБТХ, които са били обсъдени от членовете ѝ. Според тези промени, периодът за размисъл ще бъде дефиниран в текста на закона и ще стане част от законодателството, когато промените бъдат приети.

#### **Индикатор: Брой жертви получили юридическа консултация/подкрепа**

След като са получили кризисно настаняване и подкрепа, в повечето случаи всички жертви получават и юридическа консултация от социален работник в НПО или държавния приют. Обикновено служителите на приюта/кризисния център предоставят обща информация и насочват жертвата към юрист или в същата организация, или в специализирана организация.

За периода 2010 – 2017г. 194 жертви са били консултирани в Кризисния център на ФАА. Деметра, Бургас не можа да предостави точна статистика, но интервюираният заяви, че всяко настанено лице получава юридическа консултация. В държавния приют в Бургас юридически консултации са били предложени на шест жертви през 2016г., като три от тях са се възползвали от тази услуга.

Практиката показва, че почти всички жертви, които са получили подкрепа и консултиране по време на периода за размисъл се съгласяват да сътрудничат на прокуратурата (СОС Семейства в риск, Варна).

#### **Индикатор: Налични обучения за юридически съветници и адвокати**

Различни НПО предоставят юридическа подкрепа и консултиране на жертвите, както и обучения за юридически съветници. Деметра и ФАА имат свои собствени юридически експерти, обучени в конкретиките на случаите на ТНХ и как да разговарят с жертви. През 2013-2014г. ФАА е обучила 23 адвокати за работа по случаи на трафик и за консултиране и юридическо представяне на жертви. Тяхната информация за контакти и на уебсайта на НКБТХ, както и в приложение към обновения НМН.

От 2016г. Националното бюро за правна помощ е един от участниците в НМН. Очаква се това да доведе до повишено разбиране на явлението трафик на хора сред по-широк кръг юридически съветници и адвокати и да увеличи достъпа на жертвите до правна помощ.

<sup>13</sup> Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора.

<sup>14</sup> Годишен отчет на НКБТХ, 2016г.

**Практика:** От 2015г. съществува мобилна група за извършване на консултации по сигнали за насилие, включително трафик, в Област Бургас. Групата се състои от психолог, социален работник и при необходимост – юрист. Жертвата може да бъде придвижена до Бургас, до някой от центровете, и там да получи необходимата подкрепа.

**Индикатор: Трой жертви, получили статут на специална закрила**

На лицата, които са жертви на трафик на хора и са изразили съгласие да сътрудничат на прокуратурата, се предоставя статут на специална закрила по чл. 25 от ЗБТХ. Тя се предоставя от прокурор и може да удължи настаняването на жертвата в приют или да предостави разрешение за продължително пребиваване в страната на чужди граждани (за периода на досъдебното и съдебното производство).

На централно ниво координацията се извършва от секретариата на НКБТХ. В случаите, в които жертвата е настанена в някой от държавните приюти, МКБТХ координира мултидисциплинарния екип и при необходимост може да поиска специалната мярка за закрила от районната прокуратура.

От интервютата стана ясно, че тази мярка не се използва много често. ФАА докладва 10 случая за периода 2010 – 2017г.

**Индикатор: Налични критерии и стандарти за предоставяне на психологическа подкрепа**

Както вече бе споменато, доставчиците на услуги в България имат добре разработени стандарти за предоставянето на подкрепа, включително психологическа.

НПО и МО обикновено имат свои собствени разработени методологии базирани на международни стандарти. ФАА, СОС Семейства в риск, Деметра, MOM и т.н. са приели методически насоки за психологическо консултиране на жертви на ТНХ, както и етични и професионални стандарти. Качеството на предоставяните услуги се гарантира чрез индивидуални и групови обучения на консултантите, както и индивидуални и групови супервизии и дебрифинги.

Секретариатът на НКБТХ е разработил Минимални стандарти за работа на приюти за временно настаняване и центрове за закрила и помощ на жертви на трафик на хора. Тези стандарти се прилагат във всички държавно финансирани учреждения за подкрепа на жертви на ТНХ.



**Д.** е на 40 години, трафикирана и сексуално експлоатирана в Италия. По време на интервюто тя описва първите дни след като е настанена в приюта. **Д:** Ами те (служителите на кризисния център) знаеха, че става дума за трафик на хора, и когато дойде време за полицията, те ми обясниха, че полицаите ще дойдат и ще ми задават въпроси, но аз да не се притеснявам. Психоложката ми каза същото. **Интервюиращ:** Спомняш ли си кога се случи това? Колко време след като пристигна в кризисния център? **Д:** Може би около 2-3 седмици. Първо говорих с психоложката. Вторият път като дойде, ми каза да се подготвя емоционално, защото полицаите ще дойдат да говорят с мен. След тях дойдоха и социалните да се срещнат с мен.

**Индикатор: Жертви, за които е организирано безопасно завръщане**

Безопасното завръщане изисква добро сътрудничество с дипломатическото представителство на съответната държава в България, както и с доставчик на услуги в страната на произход, в случай, че жертвата се нужда от допълнителна подкрепа след завръщането. Що се отнася до български жертви, завръщащи се в рамките на страната – от един град в друг – служителите в приюта изработват план заедно с жертвата и се свързват с МКБТХ и местни доставчици на услуги (НПО) в района, с цел да се предостави на жертвата подкрепяща среда след завръщането.

Разходите по завръщането обикновено се поемат или от представителството на съответната държава в България, или от програмата на MOM за доброволно завръщане (особено в случаите на български жертви завръщащи се от чужбина).

ФАА отчита 268 жертви, главно български граждани, чието завръщане е било подпомогнато през периода 2010 – 2017г. MOM отчита помощ за 210 жертви за периода 2015 – октомври 2017г. Трябва да се има предвид, че много от отчетените случаи се припокриват, тъй като различни организации предлагат различни услуги на дадено лице и го отчитат отделно.

ДАБ носи цялостна отговорност за случаите на чуждестранни жертви на ТНХ идентифицирани сред търсещите убежище в България. Жертвата може да бъде насочена към доставчик на услуги за получаване на психологическа подкрепа по време на периода за размисъл. Такива случаи обаче не бяха описани по време на интервютата и събирането на данни за настоящата оценка.

Съществува проблем при съгласуването на законодателната рамка когато се касае за идентифицирани жертви на трафик сред незаконно пребиваващите чуждестранни граждани в България. НМН изрично упоменава, че такова лице може да бъде преместено незабавно от центровете за временно настаняване на Дирекция Миграция към МВР към по-подходящ специализиран приют, който да отговаря на нуждите на жертвата. Там жертвата може да се възползва от 30-дневния период за размисъл и, ако реши да сътрудничи на властите, да получи специална закрила по чл. 25 на ЗБТХ и разрешение за пребиваване за периода на наказателното производство. По време на интервютата не бяха споделени случаи, които да илюстрират тази процедура, но представители на ДМ изразиха загриженост за плавното „преместване“ на лице от системата на „незаконно пребиваващи, с ограничени права, принудително настанени в центровете на Дирекция миграция и получили мярка принудително отвеждане“ към системата на „(потенциална) жертва на трафик на хора, която има всички права, настанена в приют за жертви (евентуално на свободен режим), получила период за размисъл и евентуално разрешение за пребиваване за периода на наказателното производство“. Технически погледнато, мярката принудително отвеждане по Наказателния кодекс противоречи на специалната мярка за закрила по чл. 25 от ЗБТХ и чл. 24, ал. 1, т. 17 от Закона за чужденците в България.

## **Наблюдения за СОП 2**

Предвид необходимия капацитет за настаняване на жертви на трафик, анализът показва, че броят центрове и приюти за подкрепа на жертви в България е като цяло адекватен (22 кризисни центъра, които работят денонощно, 5 специализирани приюта за жертви на трафик управлявани от НКБТХ, 16 кризисни центъра за деца жертви на ТНХ, три центъра за настаняване и два центъра за консултиране, допълнителни приюти управлявани от НПО и услуги финансирани като държавно делегирани дейности). Съществуват и центрове за подкрепа и закрила на чуждестранни жертви (кризисни центрове, центрове на ДАБ, и центрове за временно настаняване на чужденци). Оценката показва, че макар че са установени ясни процедури, понякога центровете за дългосрочно настаняване се използват като кризисни центрове или

поради временна липса на места, или поради риск за жертвата в дадено населено място. Разработените Минимални стандарти за временно настаняване и центрове за жертви на трафик, управлявани от НКБТХ са положителни стъпки в тази насока. Друга установена добра практика са мултидисциплинарните екипи, състоящи се от представители на различни институции/организации, които координират случаите на трафик.

С изключение на спешната медицинска помощ, останалите видове подкрепа (психологическа, социална, правна и хуманитарна) са, според интервюираните експерти, налични и се предоставят на жертвите на ТНХ. Проблемите с медицинската помощ са основно финансови поради високите разходи за здравна осигуровка. Обикновено съществуват алтернативни решения (като пакетите на МОМ), които успяват да покрият медицинските нужди на жертвите, но е нужно системно решение на проблема. Анализът също така показва, че процедурите по издаване на лични документи на жертви на трафик трябва да бъдат опростени, тъй като в момента те могат да се издадат само в района на адресна регистрация на лицето. Това изисква допълнителни разходи за път, което доставчиците на услуги не винаги могат да покрият от бюджета си, както и може да представлява риск за жертвата.

Периодът за размисъл от 30 дни след формалната идентификация се прилага на практика, но оценката показва, че често пъти полицията събира известни данни и провежда първоначални разговори с жертвата и преди да е изтекъл. Що се отнася до услугите предоставяни по време на периода за размисъл, бе установено, че почти всички жертви са получили адекватна подкрепа и консултиране в съответствие с процедурите на НМН. Положителна стъпка в тази насока е инициативата на НКБТХ за промени в ЗБТХ, чрез които да се дефинира периодът за размисъл по същия начин, по който е описан в НМН. Друга положителна стъпка е включването на списъка с обучени адвокати по ТНХ като приложение на НМН.

По отношение на процедурата по безопасно завръщане, добра практика е установяването на връзка между насочващата и получаващата организация преди завръщането. Целта на тази връзка е:

- Да се изгради доверие между жертвата и българския консултант;
- Жертвата да комуникира директно на своя език без нуждата от превод;
- Да се намали страховете и разяснят очакванията;
- Да се подкрепи жертвата да вземе информирано решение за завръщането;
- Да се обсъдят възможностите за реинтеграция;
- Да се добави информация свързана с оценката на риска;
- Да се подкрепи българския консултант в подготовката за оценката на риска от българска страна.

Предвид скорошните развията и миграционни потоци, едно предизвикателство пред НМН е да се съгласуват законодателните рамки касаещи идентификацията на жертви на ТНХ сред нелегално пребиваващите чуждестранни граждани в България.

## Препоръки за СОП 2 - Закрила и подкрепа

1. Установяването на връзка между жертвата и организацията, към която е насочена, трябва да се изгради като правило и формулира като конкретна процедура.
2. Процесът по събиране на информация от страна на полицията не трябва да нарушава периода за размисъл. Двете процедури трябва да бъдат оперативно синхронизирани във времето.
3. Трябва да бъде намерено решение и да се разработят процедури за издаване на лични документи без да се налага жертвата да пътува до мястото на постоянна адресна регистрация.
4. Тъй като безплатна спешна медицинска помощ не покрива грижата за симптоми на хронични заболявания, трябва да се търси решение за възстановяване на здравноосигурителните права на жертвите.
5. Периодът за размисъл (30 дни от идентификацията) да бъде синхронизиран с разпоредбите и сроковете на първоначалното събиране на данни от полицията, както и стартирането на досъдебно производство от Прокуратурата.
6. Да се обсъдят и разработят мерки за удължаване на периода за размисъл, в случаи, в които има явни доказателства, че 30 дни не са достатъчни за жертвата да се възстанови и взема решения.
7. Предоставянето на специална закрила по чл. 25 от ЗБТХ да бъде допълнително разгледано и прилагано по-често, в съответствие със желанията на жертвата.
8. Да се съгласуват мерките между Наказателния кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс, ЗБТХ и Закона за чужденците в България, на базата на предварително извършен правен анализ.

### 5.3.3. СОП 3 Социално включване (реинтеграция)

#### Мярка 3.1: Дългосрочна психологическа подкрепа и овластяване

**Стъпка 1:** Участие на жертвата при взимането на решения и планирането на (ре)интегрирането ѝ

**Стъпка 2:** Актуализиране на оценката на риска с оглед реинтеграцията на жертвата

**Стъпка 3:** Психотерапевтична работа за преодоляване на симптомите на пост-травматичното стресово разстройство

**Стъпка 4:** Консултиране на близки и партньори на пострадалите

**Стъпка 5:** Създаване на умения за реализиране в социална среда

**Стъпка 6:** Развиване на умения за реализация на пазара на труда

**Стъпка 7:** Социално консултиране и застъпничество

**Стъпка 8:** Възстановяване на социалните и здравноосигурителни права на жертвата.

Социалното включване, (ре)интеграцията и дългосрочната подкрепа за жертви на трафик е дълъг и сложен процес, който изисква разнообразни услуги. Тези услуги са подробно описани в насоките на НМН, както и в конкретните стандарти и критерии за изпълнението им, включени като Приложение към него.

Според НМН дългосрочната подкрепа започва след периода на кризисна интервенция и след края на периода за размисъл, който според българското законодателство е един месец.

Законът за социалното подпомагане определя периода на „краткосрочни услуги“ на три месеца, а „дългосрочни услуги“ на над три месеца. Важно е да бъдат установени ясни дефиниции за реинтеграцията на жертви на трафик, включително нейната продължителност и тези дефиниции да се съгласуват в съответните законодателни актове. Когато на жертвата се предлагат услуги, тя трябва да знае колко дълго може да се възползва от тях.

Според резултатите от изследване проведено от NEXUS Institute, „овластяването е ключът към успешната реинтеграция – подкрепяне на жертвата да развие умения водещи към независимост и самостоятелност и активно участие в реинтеграцията си ... Възстановяването може да бъде описани като три основни етапа: Етап 1, кризисна интервенция (0 – 3 месеца), етап 2, преход (4 – 12 месеца), и етап 3, реинтеграция...“<sup>15</sup>

Различни организации и доставчици на услуги определят продължителността на тези етапи различно. Например, някои международни организации считат че дългосрочната реинтеграция отнема между 12 и 36 месеца. Освен такива „административни“ несъответствия, всяка жертва има собствени динамики във възстановяването, които трябва да се вземат предвид и предоставените услуги трябва да бъдат адаптирани към индивидуалните нужди.

Успешната реинтеграция на жертвите на трафик изисква комбинация от краткосрочни и дългосрочни услуги. Много често благосъстоянието на жертвата е директно свързано с това на

<sup>15</sup> Surtees, R. Life beyond trafficking. Lessons from the King Baudouin Foundation's Trafficking Victims' Re/integration Programme, NEXUS Institute, Washington, стр.3

близките ѝ. Затова определени услуги трябва да бъдат налични и за семейството и близките на жертвата. Един въпрос, който бе повдиган често по време на интервютата и обсъден на консултацията през февруари 2017г. бе трудната координация между организации и институции предоставящи дългосрочни услуги. Развитието на случая зависи в голяма степен от средата на жертвата (подкрепяща или не), както и нейното социално положение, образование и емоционално състояние. Дългосрочна подкрепа може да се предоставя и от доставчици на услуги, чиято целева група не е непременно жертви на трафик.

Разширяването на услугите отвъд тези за жертви на трафик е едно предизвикателство пред системата за координиране на случая и повдига важен въпрос – колко време жертвата на трафик „пази“ този етикет, защото той ѝ дава достъп до определена мрежа за подкрепа, и кога този етикет се превръща в пречка пред най-важното средство за реинтеграция – овластяването – и трябва да се „премахне“ от нея. Тези услуги не са специализирани за жертви на трафик и те трябва да докажат, че покриват различни критерии несвързани с трафика, като например нисък доход или лошо здраве, за да се възползват от тях. Повечето жертви се нуждаят от социален работник, който да им помогне в процеса на кандидатстване и подготовка на съответните документи. С други думи, системата за подкрепа на жертвата е изправена пред конфликта **конфиденциалност или подкрепа.**

#### **Индикатор: Брой жертви получили реинтеграционен план**

Всички доставчици на услуги, които предлагат дългосрочна подкрепа, разработват и следват план за реинтеграция за всеки един случай. Този план не винаги е формализиран писмено, но целите и стъпките му са одобрени от лицето. ФАА, МОМ и държавният приют в Бургас докладват случаи на жертви с ограничен капацитет за следване на плана. Поради личната им история, емоционалното и физическото състояние, те имат много нисък капацитет за справяне с реалността и промените в живота. Затова те се нуждаят от постоянна подкрепа. Ако решат да се завърнат в родното си място, връзката с доставчика на услуги се прекъсва. Ако разчитат само на себе си, или на слабата подкрепа от семейството и общността, заложените дейности и цели в реинтеграционния план не могат да бъдат изпълнени.

Освен консултиране, МОМ предоставя и реинтеграционни грантове – около 1000 лева на човек. Конкретната сума, и начина по който да бъде изразходвана, зависят от оценката на нуждите на всяка жертва. Тези средства не се дават като пари в брой, а обикновено се използват за закупуване на оборудване, заплащане на услуги, а много често и за покриване на здравните вноски на жертвите.

Дългосрочните услуги са коректно описани в текста на НМН. Настоящата оценка установи, че много от услугите са налични, особено психологическите и психотерапевтични консултации за жертвите и техните семейства.

#### **Индикатор: Брой жертви в дългосрочно психологическо консултиране**

Всички жертви настанени в приюти получават дългосрочна психологическа помощ. Представителят на МОМ заяви, че у жертвите, които са получили дългосрочна психологическа подкрепа и са работили върху емоционалната си травма, се забелязват по-добри умения за реинтеграция и адаптация, включително участие в съдебното производство, процедура по компенсация и т.н.

ФАА отчита 80 лица (за периода 2010 – 2017г.), които са получили дългосрочно психологическо консултиране и терапия за справяне със симптомите на травмата. Държавният приют в Бургас е предоставил тази услуга на всички настанени лица (6 през 2016г.). Подкрепата на жертвите продължаваше и по време на провеждането на интервюто за оценката.

Част от предизвикателствата пред дългосрочната подкрепа на жертви на трафик са разстоянието и социалната среда и обстоятелства на лицето. В случаите, в които жертвата не е настанена в приют, тя трябва да пътува до центъра за консултации, за да получава подкрепа. Това често се оказва препятствие за продължителността на подкрепата. Особено когато жертвата е от малък град или село, тя трябва да полага значителни усилия да стигне до центъра за подкрепа. Това често демотивира хората и те прекъсват връзката с доставчика на услуги. Други остават във връзка с години. СОС Семейства в риск, Деметра и MOM съобщиха за случаи, в които жертвите остават във връзка и търсят начини за комуникация години след като са ползвали услугите. Това доказва колко е важна връзката на доверие и изграденото пространство за сигурност и подкрепа. Дори когато не са в риск от ситуация на трафик, жертвите търсят емоционална подкрепа и насока в моменти на трудност.

В случаи на деца жертви, мултидисциплинарният екип сформирани по случая решава дали детето се нуждае от допълнителна психологическа подкрепа и препоръчва конкретни услуги. Местното ДСП издава направление с препоръка за настаняване и дългосрочна подкрепа за продължителност от шест месеца с възможност за две удължения. Подкрепата може да продължи след като детето напусне кризисния център и бъде настанено обратно в семейството или получава друга услуга.

Представителят на ДАБ заяви, че агенцията няма реинтеграционни услуги за жертви на ТНХ. Предоставят психологическа подкрепа или чрез психолозите в бежанските центрове, или чрез външни услуги, обикновено през НПО или MOM. Обновената версия на НМН препраща и към **Националната програма за интеграция на бежанци в България**. Програмата предоставя реинтеграционен пакет на получилите бежански статут – достъп до социална подкрепа, финансова подкрепа за жилище, здравеопазване и здравна осигуровка, курсове по български език, курсове и социална и културна ориентация, квалификационни курсове и т.н.

Една значителна група, която се нуждае от специално внимание е тази на жертвите със специални нужди – психически и физически. Всички участници в НМН наблягат на факта, че получават все повече и повече жертви с физически или психически недостатъци. Тази група е особено уязвима към трафик и експлоатация. В много случаи, състоянието им се влошава по време на ситуацията на трафик.

В други случаи жертвите развиват психиатрични симптоми като резултат от травмата по време на трафика, или физическа травма води до хронични състояния.



Й. е на 26 години. Била е трафикирана в Гърция и принудена да проституира в бар. Потърсва местната полиция след като разбира че е бременна. След насочване към център в София, ѝ се прави психологическа оценка и се открива увреждане. Като дете е имала произшествие и тъй като родителите ѝ не са потърсили помощ, развитието ѝ започва да се забавя. Появяват се психологически проблеми, както и социална изолация и според психиатричната оценка, това я е направило уязвима към трафик. Състоянието ѝ не ѝ позволява да води самостоятелен живот. Има нужда от подкрепа да се грижи за себе си и бебето си. Не може да прецени риска за себе си и детето.

Тези лица се нуждаят от специални дългосрочни услуги, които трябва да бъдат развити и включени в текста на НМН.

“По данни от годишните доклади на НКБТХ и анализа на периодичните проучвания, в периода 2012-2016г. се регистрират все повече случаи на жертви на трафик (както жени, така и мъже) със специфични потребности като:

- трайни здравословни проблеми и/или хронични заболявания;
- трайни и/или продължителни физически нарушения и/или увреждания;
- жертви с ментални нарушения и/или трайни психични/психиатрични разстройства.”<sup>16</sup>

### **Индикатор: Налични услуги за семействата на жертви**

Както вече бе споменато, една значителна част от подкрепата за жертвата и личното ѝ чувство за възстановяване е свързана с благосъстоянието на семейството ѝ, особено децата.

Интервюираният консултант от СОС Семейства в риск, Варна, потвърди, че завръщането при семейството и успешната реинтеграция зависят от подкрепящата среда в мястото на завръщане. Жертвите, които нямат подкрепящо семейство и среда рядко се завръщат. Те предпочитат да живеят самостоятелно.

Много НПО доставчици на услуги предоставят семейни консултации и подкрепа за семейството през периода на адаптиране на жертвата. Деметра предоставя семейни консултации и терапия в консултативния си център в Бургас. ФАА предлага дългосрочна семейна подкрепа и консултации за подобряване на родителския капацитет и семейните взаимоотношения. ФАА отчита между 80 и 100 случая на семейна подкрепа за периода 2010 – 2017г. Предлагат се и индивидуални консултации за членове на семейството на жертвата.

Подобна е ситуацията и в държавно финансираните приюти – психолозите и социалните работници предоставят консултации и подкрепа за членове на семейството на жертвата.

Към момента на провеждане на интервютата (началото на 2017г.) и държавният приют, и приютът за дългосрочна реинтеграция в Бургас, нямат опит със семейни консултации, но екипите им са обучени да предоставят тази услуга.

Доставчиците на услуги обикновено се намират в по-големите градове на България, което прави достъпът до техните услуги труден или дори невъзможен за хора, които живеят в по-малки градове или села.

Добра практика за справяне с този проблем са мобилните екипи за подкрепа. Тези екипи могат да достигнат до по-отдалечени населени места и да предоставят регулярна подкрепа, както и проследяване на случая. Такива практики, макар и с различни цели, са изградени вече – от Отворена врата в Плевен, за придружаване на жертвата ако ѝ се налага да пътува, или да достигнат до нея при нужда; мобилна група действа и в Бургас. НКБТХ е сформирала мобилен екип, който реагира на сигнали за трафик и осигурява бързо и ефективно идентифициране и насочване. Повече усилия, обаче, могат да бъдат положени в тази насока и повече мобилни услуги или екипи да бъдат осигурени.

<sup>16</sup> Годишен отчет на НКБТХ 2016, стр.11

В случаи на деца жертви, когато детето е настанено в кризисен център, местното ОЗД прави оценка на наличните ресурси, включително в семейството и разширеното семейство. Често пъти има нужда от подкрепа за родителите и родителските отношения. Ако оценката установи, че детето е в риск и се планира да бъде реинтегрирано в семейството, родителите задължително преминават оценка на родителския капацитет. Услугите се предоставят от персонала на кризисния център, социалните работници или психолози в ОЗД, или от местно НПО.

За разлика от предоставянето на психологическа подкрепа на жертвите и техните семейства, проблеми се появяват в сферата на достъпа до пазара на труда, социални и здравни осигуровки, квалификации и т.н.

#### **Индикатор: Брой жертви с постоянна трудова заетост**

Трудно е да се предостави тази информация, тъй като тя изисква дългосрочен контакт с жертвата.

ФАА докладва за около 30 лица с постоянна трудова заетост, държавният приют в Бургас – три лица. МОМ не може да предостави такава информация. А21 също предоставя подобна подкрепа, включително чрез инициативата за социално предприемачество.



С, 22-годишна, жертва на трафик с цел сексуална експлоатация в България и Обединеното Кралство. След около пет години възстановяване и подкрепа, тя има постоянна работа във фабрика за опаковане. Когато се отвори свободно място във фирмата, тя винаги се свързва с приюта. Желаете да поддържа контакт и да помага на други жени.

#### **Индикатор: Налични механизми за достъп до пазара на труда**

Постоянната заетост е ключов индикатор за успешна реинтеграция на жертвите на трафик. Затова процесът по овластяване на жертвата е отделна стъпка в Мярка 3.1. от НМН.

СОС Семейства в риск, Варна, е развила програми за квалификация, както и насочване на жертви към програмите на местното Бюро по труда (към Агенцията по заетостта). Регистрацията в Бюрото изисква местна адресна регистрация, а жертвите на трафик нямат такава. Решението е да се регистрират жертвите на адреса на приюта. Това им позволява да се регистрират към Бюрото и да се възползват от държавните социални услуги, но застрашава сигурността на приюта.

Всички жертви започват главно нискоквалифицирана или сезонна работа. Поради травмата и насилието в миналото, те често попадат в уязвими ситуации на работа, например, злоупотреби на работното място, криминални действия, и т.н. Жертвите стават уязвими когато историите им станат известни на работодателите и колегите.

МОМ докладва сходни данни. Организацията финансира квалификационни курсове за жертвите. Мъжете жертви най-често остават на сезонна работа, поради нисък образователен ценз. Рядко успяват да имат дългосрочна работа.

Добър пример за институционализиран подход към дългосрочната заетост на жертви на трафик в изграден от Местната комисия в Бургас. Нейният председател е заместник кмет по здравеопазване, социални дейности и трудова заетост. Така ресурсите на Общината се използват пълноценно за подкрепа на всяка жертва в процеса на търсене на работа.

ФАА от години изпълнява програма за овластяване на жертви на трафик. Организацията предлага индивидуални консултации за стимулиране на проактивно поведение у жертвата, адекватна оценка на собствените способности и умения за търсене на работа. Жертвата получава подкрепа в процеса на търсене и кандидатстване за работа, включително представяне по време на интервю.



И, 25-годишна, вътрешен трафик с цел сексуална експлоатация. **Интервюиращ:** Какво ти е необходимо сега? **И:** Искам да започна работа. Това ми е основната цел сега. Без работа не можеш да живееш. Трябва да се изкарват пари.

#### **Индикатор: Налични учебни и образователни програми**

Освен гореспоменатите услуги за достъп до пазара на труда, жертвите на трафик могат да се възползват и от различни образователни и учебни програми.

Министерството на образованието и науката (МОН) предоставя образователни услуги чрез местните си инспекторати. Услугите не са специално насочени към жертви на трафик, а към уязвими групи като цяло. По време на интервютата бе подчертано, че се избягва дискриминацията. Вместо лицето да се третира като жертва на трафик, предлаганите образователни програми и подкрепа целят да отговорят на неговите специфични нужди. Наличните курсове и образователни програми в рамките на **Програмата за огромяване на възрастни** са налични на уебсайта на МОН.

В случаите на деца жертви, образователните институции предоставят подкрепа и чрез училищните психолози. През 2016г. МОН е приело нова Наредба за приобщаващо образование.<sup>17</sup> Тя определя създаването на екипи от професионалисти в рамките на образователните институции, които подкрепят деца в нужда, включително деца жертви на трафик. Тези екипи са дефинирани за първи път в Закона за образованието в България.

Практиката досега е Регионалният инспекторат по образованието да решава в кой клас да бъде записано детето, след оценка на образователното му ниво. Взима се под внимание риска от изпадане от училище и поради това почти без изключение деца жертви на трафик се записват редовна форма на обучение, за да имат постоянен контакт с училището. Не се поддържа, обаче, статистика за случаи на деца жертви на трафик. Представителят на МОН можа да предостави официална информация само за 3-4 деца, които са били интегрирани в образователната система за периода 2010 – 2016г.

Освен педагогическите съветници, учителите също преминават редовно обучение по темата трафик на хора. За периода 2010 – 2016г. около 2000 специалисти от различни региони на страната са били обучени. Обученията се организират и покриват от НКБТХ и МОН.

#### **Индикатор: Възстановени социални и здравни осигуровки**

Възстановяването на здравните осигуровки на възрастни жертви на трафик е една от основните пречки пред дългосрочното им възстановяване.

Законодателните процедури, описани и в НМН, са ясни. Когато лицето е било извън страната за повече от шест месеца, или не е внасяло здравната си осигуровка, то трябва да заплати

<sup>17</sup> Наредба за приобщаващо образование, Обн. - ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г., Приета с ПМС № 286 от 04.11.2016 г.

дължимата сума, за да възстанови правото си на медицинска помощ. В случаите на жертви на трафик, този период може да е много дълъг, понякога от преди ситуацията на трафик. Освен това, през 2015г. промяна в Закона за здравето удължава периода, за който трябва да се заплатят осигуровките, за да се възстановят здравноосигурителните права на пет години.

Тази промяна създава огромна финансова пречка пред лицата, които се възстановяват от ситуация на трафик. Както вече бе споменато, жертвите често имат сериозни или хронични здравословни проблеми, които не се покриват от спешната медицинска помощ. Възстановяването на здравноосигурителните права е необходимо за посрещане на здравословните проблеми на жертвите – зъболекарски, гинекологични, психиатрични, хоспитализация и т.н. Сумата, която трябва да заплатят на Националната здравна каса често пъти е много висока.

Здравната осигуровка на жертвите се покрива от държавния бюджет за периода, в който са настанени в приют. Минали задължения, обаче, трябва да бъдат покрити. Евентуална компенсация също не може да бъде използвана за тази цел, тъй като тя се получава чак след края на съдебното производство.

Основните източници на финансиране са: бюджетът на НКБТХ (държавният бюджет) и реинтеграционният пакет на МОМ, който се използва и от други НПО (ФАА отчита над 100 случая, при които здравното осигуряване е възстановено благодарение на сътрудничеството с МОМ). Частните дарения са друг източник на финансиране, използван от някои НПО за тази цел (отчетено от Отворена врата, Плевен).

Друга възможност за покриване/възстановяване на здравната осигуровка на едно лице, включително жертва на трафик, е да кандидатства към Дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП) по местоживееене (по Закона за социалното подпомагане). Ако лицето отговаря на всички изисквания, здравната му осигуровка се покрива от държавния бюджет. Такива случаи, обаче, не бяха докладвани от нито една организация интервюирана за тази оценка.

Една от пречките свързани с това, както и с предоставянето на каквито и да било социални услуги, е нуждата от адресна регистрация. Ако лицето е настанено в приют за продължителен период от време, то не може да се възползва от местните социални услуги, тъй като адресната му регистрация е в друго населено място. Както вече бе споменато, приютът във Варна, със съдействието на местното РПУ, разрешава на жертвите да се регистрират на неговия адрес. Това, обаче, не е препоръчително, тъй като поставя в риск анонимността и на приюта, и на жертвата, и може да доведе до повторна виктимизация. И доставчикът на услуги, и жертвата, са изправени пред **конфликт между анонимност и подкрепа**.

Жертвите със специални нужди – физически или психически увреждания – са още по-уязвими. Те се нуждаят от дългосрочна, постоянна подкрепа – настаняване в безопасно жилище, дневен център, личен лекар, решение от ТЕЛК, пенсия, здравна осигуровка и т.н. Необходимо е да се намери решение на централно ниво по отношение на жертвите със специални нужди.

Грижата за децата е безплатна и те получават подкрепа в съответствие с реинтеграционния план изработен от местното ОЗД.

Чуждестранни граждани, които са кандидатствали за убежище, имат същите права на здравни и социални услуги като български граждани. Освен това те имат достъп и до пазара на труда, ако решението по молбата за убежище не е готово след повече от една година по независещи от кандидата причини.

При положително решение по молбата да убежище, лицето може да получи медицинска, социална, финансова и интеграционна подкрепа по Националната програма за интеграцията на бежанците, изпълнявана от ДАБ и местни институции. Към момента на провеждане на интервютата не бяха докладвани случаи на жертви на трафик, които са получили хуманитарен статут и са били подкрепени от ДАБ.

Системата за проследяване на случая и оценка на напредъка на жертвите са важни елементи от процеса на дългосрочна реинтеграция. Те не са описани като отделни стъпки в НМН, но бяха включени във въпросника за интервютата.

#### **Индикатор: Система за проследяване на случаите и за оценка на напредъка на жертвите**

Наблюденията и информацията събрана по време на интервютата показват, че в повечето случаи няма установени процедури за проследяване на случаите. Всички интервюирани експерти разпознават важноста на тази стъпка, но обикновено е много трудно да се поддържа контакт с всяка жертва, която се е възползвала от услуги. Освен това съществуват опасения за анонимността на жертвата и те не се свързват с жертви, които предпочитат да не си припомнят за ситуацията на трафик. Това обикновено означава, че доставчикът на услуги няма никаква информация за напредъка на жертвата след приключването на услугите.

Изглежда контактът между жертвите и доставчика на услуги е изцяло в ръцете на жертвите. Ако те искат да останат във връзка, те го правят, и бяха докладвани случаи, в които жертвите остават във връзка по пет и повече години.

СОС Семейства в риск, Варна, нямат установени правила, но обичайната практика, която споделиха е, че се решава индивидуално за всеки случай. Опитват се да проследяват случая поне шест месеца. Най-често се споразумяват с лицето преди да напусне приюта. Друг подход е да се осъществява контакт с доставчика на услуги, към който жертвата е насочена. В някои случаи, ръководителят на случая посещава жертвата лично. Като цяло, ако жертвата иска да остане във връзка, контактът продължава 1-2 години.



В. е била въввлечена в трафик на хора от приятеля си. Експлоатирана е в България, и след това в Обединеното Кралство. Настанена е в приют за шест месеца. След това се премества в апартамент и започва работа. В последните години често пътува до Холандия, където работи като сервитьорка. Не е трафикирана повече. Все още поддържа връзка с персонала на приюта.

Практиката също така показва, че е много по-лесно да се проследяват случаи, които са на територията на община, в която има МКБТХ. Секретарят на комисията е лицето, което обикновено поддържа връзката, предлага различни реинтеграционни услуги на жертвата според нуждите ѝ и т.н.

МКБТХ Бургас потвърди, че е по-лесно да се поддържа връзка с жени, които са били настанени в приюта за по-дълъг период, т.е. тези, с които е била изградена връзка на доверие.

МОМ има изградена система за проследяване на случаи, която е описана във вътрешните процедури на организацията.<sup>18</sup>

<sup>18</sup> Ръководство на МОМ за директна подкрепа за жертви на трафик.

Преди дете жертва да напусне кризисния център, местното ОЗД изготвя инструкции за родителите за здравната и социална подкрепа на детето, неговите образователни нужди и т.н. Агенцията за социално подпомагане проследява случая до една година и половина и предоставя събраната информация на ДАЗД, която има наблюдаваща функция.

### **Индикатор: Система за наблюдение на случаите**

Вторият важен елемент от успешната дългосрочна реинтеграция на жертвите е наблюдението на предоставените услуги. Съществуват различни подходи, но най-честите са супервизии, редовен вътрешен и външен контрол, и обратна връзка от потребителите на услугите и от партньорски организации.

НКБТХ е установила правила за наблюдение на услугите предоставяни в приютите и центровете под нейното управление в Правилника за работа на приютите за временно настаняване и центровете за закрила и подкрепа на жертви на трафик и Минималните стандарти за работа: Приюти и центрове за жертви на трафик на хора. Стандартите залагат следните правила:

- **Супервизия** на екипа на приюта – индивидуални срещи за подкрепа на консултантите чрез инструкции, насоки и предоставяне на обратна връзка; седмични и месечни срещи за координиране на случаи и проследяване на развитието на случая, справяне с настоящи проблеми, оценка на процедурите на приюта и т.н.
- **Вътрешен контрол и наблюдение** на работата на ръководителя на приюта по негова инициатива.
- **Външен контрол и наблюдение** на работата се извършва от НКБТХ два пъти годишно.
- **Обмяна на опит** и добри практики с други доставчици на сходни услуги.<sup>19</sup>

Повечето НПО имат свои собствени вътрешни правила за оценка на услугите. ФАА споделя за такива правила, MOM също.

### **Мярка 3.2: Безопасно завръщане**

**Стъпка 1:** Актуализиране на оценката на риска с оглед на безопасното завръщане

**Стъпка 2:** Осигуряване на необходимите документи и информация за пътуването на жертвата

**Стъпка 3:** Контакт с доставчик на услуги за обмен на информация и координиране на процеса по завръщане

**Стъпка 4:** Посрещане на жертвата от доставчика на услуги

**Стъпка 5:** Репатриране на жертва, която е чужд гражданин в държавата на произход.

Безопасното завръщане на жертви на трафик в страната на произход вече бе обсъдено в СОП 2 Закрила и подкрепа, Мярка 2.2. Период за размисъл, Стъпка 2.2.4. Организиране на безопасно завръщане на жертвата в страната на произход, ако е чужд гражданин или по местоживеене, ако е български гражданин. Няколко други факта, обаче, заслужават допълнително внимание.

<sup>19</sup> НКБТХ, Минимални стандарти за работа: Приюти за временно настаняване и центрове за закрила и подкрепа на жертви на трафик на хора.

### **Индикатор: Ясни и достъпни процедури за завръщане на жертвата**

България прилага **Транснационалния механизъм за насочване на жертви на трафик**,<sup>20</sup> който представя процедури за цялостна подкрепа на жертви на трафик, като интегрира процеса на насочване от първоначалната идентификация до завръщането и подкрепата между България и страната на произход, транзит или дестинация.

Документът служи като насоки за изпълнение и няма задължителен характер. Въпреки това, препоръчаните стъпки са използвани за изработването на инструкции за персонала в държавните приюти и центровете за подкрепа на жертви под ръководството на НКБТХ.

ГДБОП също е изградила процедури за завръщане на жертви при три възможни ситуации: чуждестранна жертва идентифицирана в България - съдействие за завръщане в страната ѝ; българска жертва идентифицирана в чужбина – съдействие за завръщане в България; завърнала се вече в страната жертва – съдействие за завръщане по местоживееене.

МОМ обикновено съдейства за завръщането в България на български жертви идентифицирани в чужбина. Служителите на МОМ обикновено провеждат телефонно интервю с жертвата и идентифицират нуждите ѝ и необходимите услуги.

ФАА следва свои вътрешни процедури при насочването на жертви на трафик в случай на завръщане – както български жертви завръщащи се от чужбина или в рамките на страната, така и на чуждестранни жертви, които искат да се завърнат в страната на произход. През 2017г. ФАА е разработила „**Българо-швейцарски насоки за идентификация, закрила и насочване на жертви на трафик**”.

Една сравнително нова и противоречива ситуация (по отношение на правен статут и права на жертвата) е тази на жертви, които идват от трети страни, идентифицирани в България сред групата на търсещи закрила или незаконно пребиваващи имигранти.

### **Индикатор: Установени протоколи/ начини на комуникация между доставчиците на услуги през процеса на завръщане на жертвата**

Повечето участници в НМН, които подпомагат завръщането на жертвата имат изградени протоколи.

МВР има изградена връзка със служители в български посолства в чужбина. Информацията за български граждани идентифицирани в чужбина лесно се предава към властите в страната. ГДБОП докладва за изградени мултидисциплинарни екипи с представители на НКБТХ или МКБТХ, МОМ, дипломатически представителства в страната на произход и ГДГП.

НПО, особено тези, които предлагат и настаняване, също имат установени протоколи за връзка с чуждестранни дипломатически мисии в България и НПО в страната на произход на жертвите. Такива са докладвани от ФАА (новите Българо-швейцарски насоки за идентификация, закрила и насочване на жертви на трафик), Деметра, Бургас, и СОС Семейства в риск, Варна.

МОМ фасилитира завръщането главно чрез мисиите на МОМ в чужбина.

---

<sup>20</sup> Насоки за изработването на Транснационален механизъм за насочване на жертви на трафик: Югоизточна Европа, Международен център за развиване на миграционна политика, Виена, 2009г.



В, след ситуация на повторно трафикиране с цел сексуална експлоатация в Италия. В: Според мен има някой в Италия, българин, който е отговорен (за подобни ситуации на трафик), понеже там има много български момичета. Те са в същата ситуация като мен. Трябва да има наше консулство или организация... Това би направило нещата по-добре и по-лесни... както и за документите..

### Мярка 3.3: Участие в наказателното производство

**Стъпка 1** Постигане на информирано съгласие на жертвата за участие в наказателното производство

**Стъпка 2** Осигуряване на процесуален представител

**Стъпка 3** Събиране на доказателства от компетентните органи с помощта на трафикираното лице

**Стъпка 4** Подкрепа на жертвата свидетел/участник в съдебния процес преди, по време и след съдебния процес

#### Индикатор: Брой жертви информирани за възможността за участие в наказателното производство.

Контактът с жертвата от страна на правоприлагащите органи обикновено се осъществява от полицията. Когато представител на МВР се свърже с жертвата и след консултация с прокурор, той се ръководи от разпоредбите в Наказателния кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс, ЗБТХ и Закона за подпомагане и компенсация на жертви на престъпления. Основно задължение на следствието и наблюдаващия прокурор е да информират жертвата за нейните права според споменатото законодателство. Представителят на МВР попълва протокол, а прокурорът съблюдава дали е предоставена съответната информация. Второто ниво на проверка е съдът. Съдията проверява дали прокурорът е изпълнил своите задължения да съблюдава действията на следствието. Точна статистика на жертвите, които са били информирани за правата си, обаче, не бе получена.

НПО предоставиха сходна информация – всички жертви, които са в контакт с тях, получават информация за възможността да участват в наказателното производство, както и за правата им.

Интервюираните експерти подчертаха два основни проблема:

- **Продължителността на наказателното производство** – процедурата обикновено отнема дълго време, понякога години, и се отразява негативно върху мотивацията на жертвата да участва в нея. Досъдебни производства прекратени поради липса на доказателства, независимо от показанията на жертвата, или съдебни производства, които завършват с условни присъди или минимални ефективни присъди (които след обжалване могат да се променят на условни) оставят жертвите обезсърчени и разочаровани от системата и правото им да получат възмездие за преживяното.
- Много досъдебни производства **в случаите на трафик на деца** приключват преди да стигнат до съда поради липса на доказателства. Според представителя на ДАЗД, това е защото информацията обикновено се събира само от показанията на детето.



И, на 25 години, жертва на вътрешен трафик с цел сексуална експлоатация. **Интервюирац:** Какво знаеше за участието ти в съдебното производство? **И:** Питаха ме дали искам да видя тези хора, но аз им казах ... (не)... защото като ги видя пак ще си припомня всичко. Беше много трудно да ги забравя... **Интервюирац:** Искаш ли да промениш нещо от процеса сега? **И:** Искам да ги вкарам в затвора. Това би било добре, тъй като иначе и други момичета ще страдат като мен заради тях ...



Г., на 28 години, трафикирана с цел сексуална експлоатация в Швейцария. Подложена е на тежко физическо насилие и злоупотреба с вещества. **Г:** ... и какво като свидетелствах срещу тях? Аз съм настанена в институция, а те са на свобода... Понякога съжалявам, че свидетелствах... Те (полицията) винаги карат жените на свидетелстват, но съдебните процесите не са ефективни. Казаха ми, че са обявени за международно издирване, но всичките са на свобода...

### **Индикатор: Специфични съдебни практики спрямо жертви на ТНХ**

На централно ниво Върховна касационна прокуратура разполага с трима експерти в областта на трафика на хора. На ниво прокурори работещи по дела не е възможна такава специализация поради универсалния принцип за случайно разпределяне на делата, работещ в българската съдебна система. Затова най-добрият подход е да се информират магистратите за спецификите на случаите на трафик и работата с жертвите и да се обучават възможно най-много прокурори и следователи.

Жертвите на трафик могат да се възползват от някои специфични процедури, които се прилагат в случаи на други тежки престъпления:

1. запазване на личността на свидетеля при разпит
2. прочитане на показанията на свидетел пред съдията, които са записани преди делото
3. разпит на жертвата чрез видео- или теле-конференция
4. физическа охрана от представители на МВР (чрез Бюрото по защита при Главния прокурор).

За периода 2010 – септември 2016г. е имало 12 защитени свидетели по НПК.

Методика с разписани методически указания как да се процедира в случаи на трафик е качена на ведомствения информационен уебсайт на ВКП и е достъпна за всеки прокурор, който получава случай на трафик. Освен това, на 6 октомври 2016г. Главния прокурор на Република България изпраща Указателно писмо за попълване на протокол и формуляр (изготвени от МП) по всяко дело на трафик на хора.

Независимо от наличните процедури и всичките възможности за специална грижа за жертвите и осигуряване на невиктимизиращи подходи към тях, прилагането на тези процедури на практика не винаги е гладко. Координацията между следствието и доставчиците на услуги понякога е трудна. Често жертвите не са подготвени за това какво ги очаква в процеса на свидетелстване. Мерките могат да бъдат ефективни ако жертвата има адвокат.

СОС Семейства в риск, Варна, докладват за само три случая на предоставяне на статут на специална закрила по ЗБТХ за периода 2010 – 2015г. Деметра, Бургас има постигната договорка разследващите органи да провеждат разпита на жертвата на територията на КЦ. Отворена врата, Плевен, също има договорка с местната прокуратура и съда да провеждат разпитите на деца жертви на територията на кризисния център.

В някои общини са инсталирани сини стаи, които се използват при разследването и в съда в случаи на деца жертви.

**Индикатор: Достъпни и постоянни обучения за прокурори и съдии**

Редовните обучения на прокурори и съдии са част от годишните програми на НКБТХ. Само за 2016г. Комисията отчита седем обучения за прокурори, организирани по различни проекти и инициативи за 139 прокурори и 25 следователи по различни теми свързани с трафика на хора. ВКП отчита 11 обучения на магистрати за периода 2013 – 2016г.

Министерството на правосъдието организира обучения за съдии и прокурори. Техните наблюдения са, че е трудно да се променят нагласите на някои магистрати. Не се познават добре международните механизми в сферата на трафик и са необходими по-систематични усилия.

ДАЗД сподели сходни наблюдения. Съдилищата нямат практика да търсят регламентите за международно сътрудничество на ниво ЕК. По линия на тези регламенти или по линия на EUROJUST, съдиите могат да изискват информация от други източници, съдилища в други държави и т.н.

Заключението на всички интервюирани експерти е, че са необходими повече и по-систематични обучения за прокурори и съдии.

Освен това, темата трафик на хора трябва да стане част от обучителната програма на няколко образователни институции. Академията на МВР вече е включила темата в редовната си програма. Има опити това да се направи и в няколко университета, които преподават Право. Друга институция, която би могла да въведе темата за трафика в програмата си е Националният институт на правосъдието.

**Индикатор: Брой жертви, подкрепени по време на и след съдебното дело.**

Жертвата трябва да получи емоционална подкрепа преди, по време на и след съдебното производство. Основната цел на тази подкрепа е да се избегне повторна травматизация. Жертвата трябва да бъде подготвена за това какво я очаква, придружена до съда, да получи емоционална подкрепа след даването на показания и т.н. Освен това, жертвата се нуждае от някой, който да предостави експертно мнение, ако такова бъде поискано от съда, лице за връзка с юридическия представител и съдебните власти относно психологическото ѝ състояние и как да се подхожда към нея, и т.н.

Доставчиците на услуги са установили процедури за посрещане на тези нужди.

СОС Семейства в риск подкрепят жертвата в подготовката за делото – предоставят консултиране и социална подкрепа, връзка с опитни юристи, придружават жертвата до съдебната зала, и организират транспорт ако делото се води в друг град.

Деметра, Бургас, предоставя сходни услуги, включително на жертви, които свидетелстват в чужбина. Те разполагат с юрист, чиито услуги се използват и в държавния приют в Бургас.

МОМ осигурява финансиране за външен съдебен представител, ако това е необходимо.

ФАА също предлага пакет услуги свързани с емоционалната подкрепа на жертвата, емоционална подготовка за съдебното производство, връзка с правоприлагащите органи, предоставяне на експертни становища, придружаване на жертвата до съда и т.н.

**Официална статистика на ВКП за периода 2010 – септември 2016г.<sup>21</sup>**

+Дела внесени в съда: 852

+Осъдени лица: 658

Присъди:

+Лишаване от свобода - ефективна – 204 лица

+Лишаване от свобода – условна – 350 лица

+Глоба – 253 лица, общ размер на глобите – 473 000,00 лева

+Пробация – 9 лица

Влязла в сила присъда - 561

В случаи на деца жертви се следват процедурите по ЗЗД.

Чуждестранните жертви на трафик имат същите права в рамките на съдебното производство като български граждани. Освен това, на тях се предоставя и съдебен преводач. Тези, които са в процедура на специална закрила или вече са я получили, се възползват от всички права. Незаконно пребиваващи чуждестранни граждани имат същите права, но ако се появят в съда могат да бъдат задържани от правоприлагащите органи. Тази възможност отново подчертава нуждата от координация между законодателството за борба с трафика, за имиграцията, и Наказателния кодекс. Жертвата на трафик (дори и само предполагаема) трябва да получи подкрепа, а не да бъде третирана като престъпник, докато не бъдат изяснени обстоятелствата ѝ.

### **Мярка 3.4: Предоставяне на финансова компенсация**

**Стъпка 1** Информиране на жертвата относно законите ѝ възможности за получаване на компенсация по силата на ЗПФКЖП

**Стъпка 2** Помощ в комуникацията със съответните институции и при процедурите за подаване на необходимите документи.

Достъпът до финансова компенсация е една от най-слабите мерки по отношение на прилагането на процедурите на НМН. Начинът на кандидатстване за компенсация по силата на Закона за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления (ЗПФКЖП) е подробно описан в НМН.

Изисквания за финансова компенсация:

- Осъдителна присъда
- Прокурорския или съдебния акт, с който производството е било спряно поради неразкриване на извършителя или пък прекратено

Жертвата трябва да кандидатства лично пред Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления или до областния управител по настоящ адрес в срок от 2 месеца след влизане в сила на присъдата или прокурорския акт. При подаването на

<sup>21</sup> Тази информация бе представена по време на интервюта с представителя на ВКП.

молбата е необходимо да бъдат приложени всички съответни писмени доказателства за имуществени вреди. ЗПФКПП определя като имуществени вреди разходи, направени за лечение, пропуснати доходи, съдебни и деловодни разходи, пропуснати средства за издръжка, разходи по погребение и др.

Съществуват, обаче, няколко значителни пропуски:

- **Предоставянето на информация на жертвата** за възможността да кандидатства за финансова компенсация – жертвата трябва да бъде информирана по време на периода за размисъл (СОП 2, Мярка 2.2., Стъпка 2.2.2.) за възможността да кандидатства за компенсация за имуществени вреди от държавата. Тази информация се предоставя от органите на досъдебното производство, от юрист, или от социалните работници в кризисния център където жертвата е настанена. Данните от интервюта показват, обаче, че тази информация не винаги се предоставя (Отворена врата, Плевен).
- **Нужда от подкрепа от юрист** – процесът на кандидатстване е сложен и жертвите се нуждаят от юридическа помощ. Освен ръководителя на случая и евентуално юрист, те се нуждаят и от законов представител по време на процедурата. Законът за правната помощ, обаче, не осигурява заплащане за юридическо представяне за процедурата по получаване на компенсация от държавата (за разлика от наказателното производство). По този начин жертвата трябва сама да осигури заплащането на представителя си.
- **Естеството на компенсацията** – няма компенсация на неимуществени вреди. Изискванията са трудно преодолими за жертви на трафик – СОС Семейства в риск, Варна, както и други доставчици на услуги, заявяват, че ЗПФКПП е неефективен по отношение на жертвите на трафик, тъй като покрива само имуществени вреди. За жертвите на ТНХ е невъзможно да пазят касови бележки и други финансови документи от време на експлоатацията си, за да докажат имуществени вреди.

В обновения текст на НМН, Националният съвет за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления е включен като една от изпълняващите институции.

#### **Индикатор: Брой жертви кандидатствали и получили финансова компенсация**

Проблемите споменати по-горе обясняват данните за броя на жертви, получили компенсация. По време на интервюта бе докладван само един случай от държавния приют в Бургас и Деметра, Бургас. Решението все още не е взето. Очакваната сума е за 15 000 лева.

МОМ също сподели за един случай на получена компенсация, но не е ясно дали се отнася за същия случай, или друг.

Опитът на МОМ, СОС Семейства в Риск, Варна, и ФАА е, че повечето случаи на финансова компенсация са получени в страните на експлоатация. В някои от тези страни има система за „измерване“ на емоционалните щети в съответствие с преживяванията на жертвите.

През 2016г. бе приета промяна в Закона за подкрепа и компенсация на жертвите на престъпления. Жертвите на трафик са добавени като отделна група, която може да получи

компенсация (Чл. 3/1).<sup>22</sup> Тази промяна позволява компенсацията да се присъди не само след осъдителна присъда, но и при споразумение за решаване на делото в досъдебното производство. Максималният размер на финансовата компенсация също е увеличен от 5 000 на 10 000 лева.

Основните пречи пред жертвите, обаче, си остават – невъзможността да се търси компенсация за имуществени вреди, и да се получи финансова компенсация.

Ниския брой на предоставена финансова компенсация от държавата е отбелязан и в препоръките на GRETA към България относно прилагането на Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора: Българските власти трябва да „приемат мерки, които улесняват и гарантират достъпа до компенсация на жертви на трафик като:

- Гарантират правото на всички жертви на трафик, независимо от националност и статут на пребиваване, да имат достъп до държавната система за компенсация;
- Повишават капацитета на юристи да подкрепят жертвите на трафик в процеса на кандидатстване за компенсация.”<sup>23</sup>

По време на експертната консултация проведена през февруари 2017г. бе спомената и нуждата от създаване на държавен фонд за жертви на трафик използвайки конфискуваното имущество на трафиканти, който да подпомага възстановяването на жертвите (което отразява друга препоръка на GRETA).



Д, на 31 години, вътрешен трафик с цел сексуална експлоатация. Съдебното производство продължава четири години. През януари 2017г. присъдата е обявена – три години лишаване от свобода, условно, и 8 000 лева компенсация за имуществени вреди. За първи път в случай на трафик се използва пробация – осъденият е длъжен да посещава курсове по социално влияние и професионална квалификация. Адвокатът, г-жа Наташа Добрева, се готви да проследи по какъв начин се съблюдава пробацията и какви ще са ефектите ѝ.

### Препоръки по СОП 3 - Социално включване (реинтеграция)

Социалното включване, реинтеграцията и дългосрочната подкрепа са комплексни процеси, които са подробно описани в НМН и се прилагат от съответните организации и институции в България. Дългосрочните услуги за реинтеграция, според Закона за социалното подпомагане, започват три месеца след първоначалната идентификация. Затова трябва да се поставят ясни дефиниции за реинтеграцията на жертвите на трафик, включително срокове, както и да се съгласува тази дефиниция с останалите законодателни актове в страната.

Важно е да се отбележи, че в по-късните си фази реинтеграционният процес изисква услуги от други институции (несвързани с трафика) и затова трябва да се установи ефективно сътрудничество между всички организации и институции, особено във връзка с изготвянето на

<sup>22</sup> Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (Изм. - ДВ, бр. 51 от 2016 г., в сила от 06.10.2016 г.).

<sup>23</sup> Комитет на страните по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора Препоръка CP(2016)2 относно прилагането на Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора в България, приета на 23.05.2016г.

реинтеграционния план, който не винаги се съставя в писмена форма. Оценката показва, че целите и стъпките му са винаги съгласувани с жертвата, освен в случаите, в които тя е психически неспособна да взема решения за своята реинтеграция. Един от идентифицираните пропуски е свързан с имигрантите и бежанците, тъй като отговорните институции като ДАБ не прилагат реинтеграционните услуги за жертви на трафик към тази група лица. В същото време трябва да се изследват възможностите за прилагане на програмите включени в Националната програма за интеграция на бежанците в България (която е спомената в обновения НМН). Освен това трябва да бъдат разработени дългосрочни програми за жертви с умствени увреждания, които са значителна група сред идентифицираните жертви в България. Мъжете жертви са една друга група, която се нуждае от специална подкрепа, особено по отношение на безопасното настаняване. Като цяло бе обърнато внимание на нуждата от специализирани центрове за настаняване на жертви на трафик, тъй като повечето приемат различни групи лица – жертви на трафик, на домашно или сексуално насилие и т.н. Едно положително наблюдение е фактът, че се предоставят дългосрочни услуги и за семействата на жертви. Друга добра практика са изградените мобилни екипи за предоставяне на подкрепа.

Има налични образователни и квалификационни програми, както и конкретни механизми за осигуряване достъп на жертвите до пазара на труда, в съответствие с мерките предвидени в НМН. Съществуват, обаче, и някои предизвикателства, като сложните процедури за записване към Бюрото по труда. Една от идентифицираните пречки пред дългосрочната подкрепа е възстановяването на социалните и здравни осигуровки на жертвите, главно поради липсата на финансови средства. Необходимо е да се намерят трайни и устойчиви решения за преодоляването им.

Проследяването на случая е важна част от процеса на дългосрочна реинтеграция, но обикновено няма конкретни установени процедури. Наблюдението на предоставяните услуги също не се извършва по установена процедура: НКБТХ с разработила правила, но повечето НПО прилагат свои собствени критерии.

По отношение на мерките за безопасно завръщане, един пример за добра практика е Транснационалният механизъм за насочване, който предоставя насоки на различни организации и институции за стъпките необходими за осигуряване на безопасно завръщане. Оценката показва, обаче, че тези процедури трябва да се синхронизират с процедурите прилагани от други организации (ГДБОП, МОМ, Анимус). Установените протоколи за връзка с чуждестранни дипломатически мисии в България и НПО в страните на произход бяха идентифицирани като добра практика.

По отношение на участието на жертви в наказателното производство бяха установени два основни проблема:

- Продължителността на наказателното производство (което често отнема дълго време и жертвите оттеглят участието си)
- Децата жертви на трафик са главният свидетел по случаите (и по тази причина случаите се прекратяват преди да стигнат до съда поради липса на доказателства).

Необходимо е да се опишат ясно различните мерки и процедури свързани с наказателното производство, както и сроковете за приключване на процесите.

Като част от годишната програма на НКБТХ, както и в рамките на МП, се провеждат регулярни обучения за съдии и прокурори. Оценката показва, обаче, че тези обучения не са достатъчни като брой или съдържание, тъй като все още липсва необходимото познаване на феномена

трафик на хора и съответните процедури в такива случаи. Трябва да се организират повече и по-редовни обучения. Освен това специфични съдебни практики по отношение на жертвите на трафик (подкрепа на жертвата преди, по време на, и след процеса, даване на показания от разстояние и т.н.) са само частично установени.

Оценката също така показва, че получаването на компенсация от държавата е една от най-слабо прилаганите мерки от НМН, което е видно от изключително ниския брой жертви, които са успели да получат компенсация (само една жертва, според интервюираните). Въпреки че начинът за кандидатстване за компенсация по ЗПФКПП е описан в НМН, няколко основни пропуски бяха идентифицирани: жертвата не винаги е информирана за възможността да кандидатства за компенсация; липса на механизми/средства за наемане на правен представител, който да ръководи процеса по кандидатстване; липса на компенсация за морални щети, и т.н. Създаването на държавен фонд за жертви на трафик бе идентифицирано като спешна нужда, в съответствие с препоръките на GRETA.

### **Препоръки:**

1. Да се изградят специализирани **дългосрочни услуги за мъже жертви** на трафик.  
\* Първата такава услуга за мъже жертви бе изградена през 2017г. от НКБТХ в София.
2. Жертвите на трафик да се настаняват само (или поне основно) в **специализирани приюти за жертви на трафик**. Услугите предоставяни от МТСП – кризисни центрове, дневни центрове и т.н., от НПО подкрепящи жертви на домашно насилие и т.н., да се използват само в случаи, когато няма налични места в специализираните заведения.
3. Да се организират **регулярни обучения за социалните работници** от местните ДСП – за интервюиране на жертви, консултиране и т.н.
4. Да се създадат **мобилни екипи за предоставяне на дългосрочна подкрепа/консултации и проследяване на случая** в отдалечени райони на страната.
5. Да се формализира **проследяването на случая** като необходима стъпка в насоките на НМН и да се въведат стандартни формуляри за проследяване.
6. Да се намерят практически решения за дългосрочната подкрепа на **жертви със специални нужди**, особено тези с хронични заболявания, психиатрични състояния, физически и психически недостатъци.
7. Да се осигурят регулярни **обучения за съдии, прокурори и следователи** по спецификите на случаи на трафик.
8. Да се направят промени в Закона за подкрепа и финансова компенсация на пострадали от престъпления, с цел посрещане на нуждите на жертви на ТНХ или да се разработи друг **инструмент за финансова компенсация** – държавен фонд специално за жертви на трафик, който се попълва със средствата конфискувани от трафиканти.

## Заклучения и препоръки – специални случаи

Да се добави категорията „Жертви със специални нужди“ към специалните случаи на „деца, жертви на трафик“ и „Граждани, произхождащи от държави извън ЕС, жертви на трафик“. Да се разработят процедури в съответствие с Директива 2011/36/ЕС, Чл. 11/7.

Тази препоръка бе обсъдена по време на експертната среща през февруари 2017г. и групата бе добавена в обновената версия на НМН приета през 2017г.

## Деца

ДАЗД и НКБТХ са изградили добра координация и мерките на двата координационни механизма са синхронизирани.

Няколко слабости, обаче, бяха отбелязани по време на оценката, които или не са споменати, или само частично споменати, в текста по-горе:

1. **Дългосрочна подкрепа за децата жертви** след като напуснат кризисния център. Препоръчва се да се разгледат съществуващите възможности по Закона за социалното подпомагане, тъй като прилагането на тези услуги ще бъде по-бързо от разкриването на нови. Важно е услугата да бъде достатъчно продължителна, за да отговори на нуждите на детето, но не толкова, че да се превърне в институционална грижа. Центровете за настаняване от семеен тип са добра практика. Те предоставят индивидуална грижа на 12-14 деца.
2. По-добро наблюдение на **Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие**. ДАЗД не получава информация за потенциални жертви на трафик – например деца въввлечени в проституция на територията на България. Тези деца стават част от системата по Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Трябва да се изгради процедура за докладване на случаи.
3. Международно сътрудничество по случаи на **деца в движение** – експертите отчитат трудна координация между различните държави и техните подходи към тези случаи. Министерството на правосъдието препоръча използването на Регламент № 2201/2003 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност като средство за закрила на децата в движение.

## Граждани от страни извън ЕС

1. **Съгласуване на мерките по Закона за чужденците, Наказателния кодекс и ЗКБТХ** относно участието на чуждестранни жертви, които са получили мярка принудително отвеждане, в наказателното производство по случаи на трафик. Прокурорът по делото за трафик може да издаде ограничителна заповед на жертвата да не напуска страната. Това автоматично би влязло в противоречие с предишната мярка за принудително отвеждане, получена преди лицето да е било идентифицирано като жертва на трафик.

2. Необходимост от **регулярно обучение** на всички служители на **Държавната агенция за бежанците** за идентифициране на жертви на трафик, техники за интервюиране, умения за насочване и т.н.
3. Като цяло **процедурите свързани с чуждестранни жертви** на трафик в България изглежда са по-тромави и институциите реагират бавно. Необходимо е повече служители на МВР, ДМ и ДАБ да бъдат обучени в идентифициране на жертви, техники за интервюиране, културни специфики, езикови бариери и т.н., за да се осигури безопасното завръщане на жертвите.

## 6.Общи изводи и препоръки

СОП и техните стъпки дават подробно и ясно описание на процеса на подкрепа и насочване на жертвите. Предоставените насоки улесняват съвместните и координирани усилия на всички организации и институции да подпомогнат възстановяването на жертвата. Следните общи препоръки се бяха направени по време на интервютата и консултации с експерти:

1. Трябва да се осигури **държавен бюджет** за НМН. Липсата на стабилно финансиране е особено видна в прилагането на мерките по СОП 3.
2. НМН трябва да остане **отворен документ** и да бъде актуализиран с нови участници – държавни институции и неправителствени организации.
3. Прилагането на НМН трябва да бъде **оценявано редовно** и мерките му да бъдат **актуализирани** в съответствие с нови законодателни промени и нови развития в профила на жертвите.
4. **Механизмът все още не е разпознаваем** от повечето държавни институции. Наблюденията по време на интервютата показват, че **на централно ниво** липсва познаване на механизма, целите му и отговорностите на отделните институции. Друга причина би могла да е това, че интервюираният може да не е бил обучен по темата трафик на хора или да е бил нов специалист, поради други ангажменти на основния експерт, или поради високото текучество на персонала в институцията.
5. **На местно ниво** бе наблюдавана сходна липса на познаване на НМН. Координацията, особено между доставчика на услуги и правоприлагащите органи, често пъти е трудна и отнема време. Където са изградени добри практики, те обикновено са в следствие на местни инициативи за намиране на местни решения, а не защото се следват насоките на НМН.
6. **Институционалната рамка** трябва да бъде актуализирана с нови участници, за да може да отговори на най-новите тенденции в трафика на хора и профила на жертвите. Една такава институция – Бюрото за правна помощ – вече е била добавена в последната версия на НМН от 2017г.
7. **Ролята на МВНР** в механизма трябва да бъде разяснена. Обратната връзка получена по време на интервютата бе, че функциите на МВНР са извън територията на страната и поради това то не може да бъде част от НМН. Единствената му отговорност на

територията на България е да се свързва с дипломатически представителства в случаи на чуждестранни жертви идентифицирани в страната.

8. Връзката на НМН с различни **законодателни актове**:
9. Наличните стандарти определени от НМН (особено тези за нови услуги) да бъдат съгласувани с наличните държавни стандарти за подобни услуги по **Закона за социалното подпомагане и Правилника за прилагане за Закона за социалното подпомагане**.
10. Тъй като **международните конвенции и споразумения** имат предимство пред националното законодателство (Конституция на Република България, Чл. 5/4), съществуваща конвенция може да вземе предимство пред СОП от НМН или друг закон свързан с подкрепата и насочването на жертвата.
11. През април 2018г. ще бъде приет **Закон за консулското съдействие**, който да отрази директивата на ЕС за непредставените граждани на съюза. Жертвите на трафик ще попаднат под закрилата на този закон. Когато той влезе в сила, мерките на НМН трябва да бъдат съгласувани с новите разпоредби и ролята на МВНР.
12. Необходимо е да се приведат в съответствие мерките на НМН със **ЗКБТХ, Закона за чужденците в България, и Наказателния кодекс** по отношение на правния статут на чуждестранни жертви на трафик идентифицирани в България спрямо кандидати за специална закрила, които са получили специална закрила или убежище, и незаконно пребиваващи лица. Необходими са ясни дефиниции и уеднаквяване на категориите според двата основни закона.
13. Към рамката на НМН да се добави по-широк спектър от институции и НПО работещи по **дългосрочната реинтеграция** на жертвите.
14. Има изразена нужда от **регулярни обучения** (включително институционализирани обучителни програми) на държавни и НПО служители, поради високото текучество на персонал, законодателни промени, нови тенденции и случаи, обновяване на НМН, и т.н.

## **7. Приложения**

Приложение I. Индикатори за оценката

Приложение II. Въпросник използван за оценката

Приложение III. Списък на организации и институции чиито представители бяха интервюирани

Приложение IV. Работни таблици – преглед на информацията събрана по време на интервютата с експерти.

## 8. Библиография

1.	Фондация Асоциация Анимус: Българо-швейцарски насоки за идентификация, закрила и насочване на жертви на трафик (работно заглавие)
2.	Фондация Асоциация Анимус: Методически указания за предоставяне на социална услуга „Транзитен център за жертви на трафик“
3.	Комитет на страните по Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора Препоръка CP(2016)2 относно прилагането на Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора в България , приета на 23.05.2016г
4.	Агенция на ЕС за основните права, Thematic Study on child trafficking - Bulgaria, 2008
5.	Международен център за развиване на миграционна политика, Насоки за изработването на Транснационален механизъм за насочване на жертви на трафик: Югоизточна Европа, Виена, 2009г
6.	ICMPD, Monitoring and Evaluation Handbook for National Action Plans Against Trafficking in Human Beings, Vienna, 2010
7.	ICMPD, Stepping Up the Fight against Trafficking for Labour Exploitation, Vienna 2013
8.	IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking
9.	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България, София, 2010
10.	НКБТХ: Годишен отчет 2016 г. за дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) и противодействието на трафика на хора и закрила на жертвите в България
11.	НКБТХ: Минимални стандарти за работа: Приюти за временно настаняване на жертви на трафик на хора и центрове за закрила и подкрепа на жертви на трафик на хора
12.	OSCE/ODIHR, National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons, A Practical Handbook, Warsaw 2004.
13.	Surtees, R. Life beyond trafficking. Lessons from the King Baudouin Foundation’s Trafficking Victims’ Re/integration Programme, NEXUS Institute, Вашингтон